

บทที่ 6 ความรู้ทั่วไป

1. อารยธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์

ดินแดนประเทศไทยในปัจจุบัน เป็นส่วนหนึ่งของอาณาบริเวณที่เรียกว่า สุวรรณภูมิ แหล่งอารยธรรมที่เก่าแก่แห่งหนึ่ง ซึ่งปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีแสดงให้เห็นร่องรอยของการตั้งถิ่นฐาน กระจายอยู่ตามท้องถิ่นต่าง ๆ ตามยุคสมัย นับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ช่วงเวลาที่ยังไม่มีการบันทึกเรื่องราวไว้เป็นลายลักษณ์อักษร การศึกษาประวัติศาสตร์สมัยนั้นต้องอาศัยหลักฐานแวดล้อมที่สัมพันธ์เกี่ยวข้อง อาทิเช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ที่ทำด้วยหิน โลหะ โครงกระดูกมนุษย์ สัตว์ เปลือกหอย ดินเผา ชากเมล็ดพืช เป็นต้น

จากการศึกษาค้นคว้าทางโบราณคดีในประเทศไทย ได้พบหลักฐานและร่องรอยอารยธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในยุคต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ยุคหิน

เป็นช่วงเวลาที่มนุษย์รู้จักนำหินมาทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ประมาณกว่า 500,000 ปีมาแล้ว แบ่งออกเป็น 3 ยุค คือ

(1) ยุคหินเก่า พบร่องรอยของมนุษย์รุ่นแรก ในดินแดนภาคตะวันตกของประเทศ บริเวณฝั่งแม่น้ำแควน้อยและที่อื่น ๆ ในจังหวัดกาญจนบุรี เชียงราย ลำปาง แพร่ โดยพบหลักฐานเป็นเครื่องมือหินกะเทาะ ที่เป็นหินกรวด(หินท่อน้ำ) คนยุคนี้ยังเร่ร่อนไม่อยู่เป็นหลักแหล่ง จะอาศัยอยู่ตามถ้ำ สภาพที่เป็นไปตามธรรมชาติ ยังชีพด้วยการหาผลหมากรากไม้ จับสัตว์เป็นอาหาร โดยมีเครื่องมือที่ทำด้วยหินอย่างหายาบ ๆ

(2) ยุคหินกลาง พบโครงกระดูกมนุษย์ที่เชื่อว่าอยู่ในยุคหินกลางพร้อมเปลือกหอย กระดูกสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม บริเวณใต้เพิงผาถ้ำพระ อำเภอไทร

โยค จังหวัดกาญจนบุรี และพบหลักฐานอื่น ๆ ได้แก่ เครื่องมือหินกระเทาะที่มีลักษณะ
ปราณีตขึ้นมีการขัดฝนที่ขอบทำเป็นเครื่องมือสับตัด พบเมล็ดพันธ์พืชที่มีลักษณะว่าเป็น
พืชที่มีคนนำมาปลูกไม่ใช่พืชป่าที่ขึ้นมาเอง โดยพบในหลายพื้นที่ทั่วภูมิภาค ความเป็น
อยู่ของคนยุคนี้ ยังคงอาศัยอยู่ตามถ้ำเพิงผาใกล้แม่น้ำลำธาร เรียนรู้ในการจับสัตว์เพิ่ม
มากขึ้นบางพวกเริ่มเลี้ยงสัตว์และเพาะปลูกพืชบางชนิดเพื่อใช้เป็นอาหาร

(3) ยุคหินใหม่ หลักฐานสำคัญของอารยธรรมในยุคหินใหม่
คือเครื่องมือที่พัฒนาว่ายุคก่อน ๆ เช่น เครื่องมือหินขัด หรือขวานหินขัด ลีวหิน
เครื่องมือและเครื่องประดับที่ทำจากกระดูกสัตว์ เปลือกหอย รวมทั้งภาชนะดินเผาที่มีรูป
ทรงต่าง ๆ แหล่งโบราณคดีที่สำคัญของยุคหินใหม่ได้แก่ บ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัด
กาญจนบุรี บ้านนาดี อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น และบ้านโคกเจริญ อำเภอชัยบาดาล
จังหวัดลพบุรี คนในยุคหินใหม่เริ่มตั้งหลักแหล่งอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ชุมชน ตามที่ราบ
ริมน้ำ มีการก่อสร้างที่พักอาศัย เพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้เป็นอาหารและใช้งาน รู้จัก
ประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ เช่น ภาชนะเครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักสาน เครื่องนุ่งห่มที่
ได้จากการทอผ้า มีประเพณีฝังศพ โดยส่วนใหญ่จะวางศพในลักษณะนอนหงายมีการใส่
เครื่องมือเครื่องใช้ไว้ในหลุมศพ และตกแต่งศพด้วยเครื่องประดับที่ทำจากหินและเปลือก
หอยทะเล

1.2 ยุคโลหะ

เป็นช่วงเวลาที่มนุษย์พัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำจากหินมาเป็น
โลหะ ประมาณ 5,000 ปี มาแล้ว แบ่งย่อยออกเป็น 2 ยุค คือ

(1) ยุคสำริด มนุษย์รู้จักนำทองแดงมาหลอมรวมกับดีบุกเป็น
โลหะผสมเรียกว่า สำริด ใช้ทำเครื่องมือเครื่องใช้ที่คงทนกว่าหิน

(2) ยุคเหล็ก มนุษย์รู้จักนำเหล็กมาทำเครื่องมือเครื่องใช้ที่มี
คุณภาพคงทนกว่าสำริด

อารยธรรมยุคโลหะส่วนใหญ่จะปรากฏอยู่แถบตะวันออกเฉียง
เหนือของประเทศโดยพบหลักฐาน เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ทำด้วยสำริดและเหล็ก นอก
จากนี้ยังพบภาชนะดินเผาที่มีลักษณะแตกต่างจากยุคหิน แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของยุค
นี้ และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักแพร่หลายคือ แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี เป็น
ชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่มีผู้คนอาศัยอยู่หลายสมัย ระยะเวลายาวนานนับพัน ๆ ปี

ได้รับการพิจารณาคัดเลือกจากองค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ให้ขึ้นทะเบียนบัญชีมรดกโลกด้วยเป็นแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะมีขั้นตอนทางวัฒนธรรมที่ยาวนานที่สุด

2. แคว้นโบราณในดินแดนประเทศไทย

ประวัติศาสตร์ยุคแรก ๆ ก่อนที่จะมีการรวมตัวก่อสร้างราชธานีไทย เป็นยุคสมัยที่มีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนต่าง ๆ ที่ก่อตั้งเป็นเมือง หรือรวมกลุ่มเป็นแคว้นในอาณาบริเวณที่เป็นที่ตั้งของประเทศไทยในปัจจุบัน โดยแต่ละแคว้นอาจมีอายุร่วมสมัยเดียวกันเป็นอิสระและมีความสัมพันธ์ต่อกัน หรืออาจถูกครอบครองผนวกเข้ากับแคว้นที่เข้มแข็งกว่า ถือเป็นอารยธรรมสมัยประวัติศาสตร์ยุคแรก ซึ่งมีมรดกทางวัฒนธรรมสืบทอดมาผสมผสานเป็นศิลปวัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน มีแคว้นสำคัญในภาคต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ภาคเหนือ

2.1.1 แคว้นโยนกเชียงแสน

ตามตำนานกล่าวถึงการอพยพของชนเผ่าไทยจากดินแดนทางตอนใต้ของจีนเข้ามาตั้งหลักแหล่งสร้างบ้านเมืองในเขตที่ราบลุ่มเชียงแสน ริมฝั่งแม่น้ำโขง ชื่อ เวียงโยนก หรือโยนกขนาดพันธุ์ (คนรุ่นหลังเรียกโยนกเชียงแสนตามที่ตั้งเมือง) มีปฐมกษัตริย์ นามพระเจ้าสิงหนวัติ นับเป็นแคว้นแรกที่เกิดขึ้นทางตอนเหนือของไทย

คนไทยในยุคนี้ต้องผจญกับการรุกรานของกรอมหรือขอม ซึ่งเคยมีอิทธิพลในดินแดนแถบนั้นมาก่อน เคยสูญเสียอำนาจให้กับขอมจนต้องอพยพหนีไปสร้างเมืองใหม่ ภายหลังสามารถกลับไปปราบปรามพวกขอมได้สำเร็จ และแผ่ขยายอำนาจออกไปสร้างเมืองใหม่หลายแห่ง มีกษัตริย์ปกครองสืบต่อมาหลายพระองค์ แต่หลักฐานของแคว้นโยนกเชียงแสน มีปรากฏเพียงในตำนานและพงศาวดารที่เล่าถึงอดีตที่ห่างไกล ตั้งแต่ประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 13

2.1.2 แคว้นหริภุญไชย

มีอาณาเขตอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน และที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง ก่อตัวภายหลังแคว้นโยนกเชียงแสนไม่นานนัก และเจริญควบคู่กันมาโดยมี

เมืองทริภุญไชย (ลำพูน) เป็นศูนย์กลาง ภายหลังสร้างเมืองเขลางค์ (ลำปาง) เป็นเมืองสำคัญรองลงมา

ตำนานเล่าว่าพระวสุเทพฤาษีเป็นผู้สร้างเมืองทริภุญไชยราว พ.ศ. 1310 แล้วทูลเชิญพระนางจามเทวี ราชธิดาของกษัตริย์แห่งแคว้นละโว้ (ลพบุรี) ขึ้นไปครองเมือง พระนางจามเทวีได้นำคณะสงฆ์ นักปราชญ์ราชบัณฑิต ช่างศิลป์ ติดตามไปเป็นจำนวนมาก นับเป็นการขยายตัวของวัฒนธรรมละโว้สู่ดินแดนทางตอนเหนือ

แคว้นทริภุญไชยมีความเจริญรุ่งเรืองทางศาสนาและวัฒนธรรมปรากฏหลักฐานเป็นโบราณวัตถุสถาน สะท้อนให้เห็นถึงศิลปวิทยาการ และความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา โดยมีศาสนสถานที่ยกขึ้นตามคติพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทที่สำคัญได้แก่ เจดีย์กู่กุดวัดจามเทวี สุวรรณเจดีย์และพระบรมธาตุทริภุญไชย วัดพระธาตุทริภุญไชย ซึ่งถือเป็นต้นแบบสถาปัตยกรรมล้านนาและเป็นปูชนียสถานที่สำคัญของภาคเหนือ นอกจากนี้พระพิมพ์และพระเครื่องที่ยกขึ้นในสมัยทริภุญไชย เช่น พระรอด พระลำพูน มีอิทธิพลต่อความเชื่อในเรื่องโชคกลางของขลังและนิยมสร้างเลียนแบบต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน

แคว้นทริภุญไชย มีกษัตริย์ปกครองสืบเนื่องมาหลายร้อยปี จนถึง พ.ศ. 1835 ตรงกับสมัยพญาญาญา จึงตกอยู่ใต้อำนาจของพญาเม็งรายแห่งแคว้นเงินยางและเมื่อพญาเม็งรายก่อตั้งอาณาจักรล้านนา แคว้นทริภุญไชยถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา

2.1.3 แคว้นเงินยาง หรือ หิริญนคร

เป็นกลุ่มเมืองบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก ปกครองโดยเจ้าลาวจก หรือลาวจิงกราช เป็นปฐมกษัตริย์ มีศูนย์กลางแห่งแรกอยู่ที่เมืองเชียงลาว ต่อมาศูนย์กลางของแคว้นย้ายลงมาสู่เมืองเงินยาง (เชียงแสน) ณ บริเวณที่ราบเชียงแสน (ซึ่งปรากฏในตำนานว่าเคยเป็นที่ตั้งของเมืองโยนกเชียงแสนที่ล่มสลาย)

ประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 แคว้นเงินยางสามารถแผ่ขยายอำนาจอย่างกว้างขวางจนเป็นศูนย์กลางของชนชาติไทยในแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนด้วยพระปรีชาสามารถในการทำสงครามของขุนเจือง กษัตริย์ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นวีรบุรุษแห่งเมืองเงินยาง และการสร้างอำนาจทางการเมืองโดยใช้ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ทำให้แคว้นเงินยางมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง จวบจนต้นพุทธศตวรรษที่ 19 สมัยพญาเม็งราย บรรดาเมืองอิสระต่าง ๆ มีความแตกแยกรบพุ่งรุกรานกันอยู่เสมอ สร้างความเดือดร้อน

ให้กับไพร่ฟ้าประชาชน พญาเมืองรายจึงทรงรวบรวมเมืองต่าง ๆ มาไว้ในศูนย์กลางอำนาจเดียวกัน สร้างเมืองเชียงรายเป็นศูนย์กลางใหม่ของแคว้นโยน (โยนหมายถึงคนไทยเหนือ) เมื่อปี พ.ศ. 1805 ต่อมาสร้างเมืองฝางเพื่อการขยายอำนาจไปสู่เมืองทริภุญไชย ภายหลังเมื่อได้ครอบครองแคว้นทริภุญไชย สามารถแผ่ขยายอำนาจครอบครองดินแดนส่วนใหญ่ทางเหนือก่อสร้างเป็นอาณาจักรล้านนา

อาณาจักรล้านนา ในสมัยที่เริ่มก่อตั้งประกอบด้วยดินแดน 2 เขต ใหญ่ ๆ คือ บริเวณที่ราบลุ่มเชียงใหม่ ลำพูน มีแคว้นทริภุญไชย และบริเวณที่ราบลุ่มเชียงรายมีแคว้นเงินยาง หรือแคว้นโยน พระยาเมืองรายทรงสร้างเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานี เมื่อปี พ.ศ. 1839 ชานนามว่า เมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่แห่งอาณาจักรล้านนา พญาเมืองรายเป็นกษัตริย์ร่วมสมัยเดียวกับพ่อขุนรามคำแหงแห่งกรุงสุโขทัยและพญาเจ้าเมืองแห่งเมืองพะเยา ทั้งยังทรงมีสัมพันธ์ไมตรีกันอย่างใกล้ชิด เมื่อครั้งสร้างเมืองหลวงใหม่ พญาเจ้าเมืองและพ่อขุนรามคำแหงได้เสด็จไปช่วยพิจารณาเลือกชัยภูมิและวางผังสร้างเมืองเชียงใหม่ด้วย ดังปรากฏอนุสาวรีย์สามกษัตริย์สร้างไว้เป็นอนุสรณ์ที่จังหวัดเชียงใหม่

อาณาจักรล้านนาสมัยต่อมาสามารถแผ่ขยายอาณาเขตครอบคลุมดินแดนทางเหนือทั้งหมด (บริเวณ 8 จังหวัด ภาคเหนือในปัจจุบัน ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน) เจริญรุ่งเรืองมาจนถึง พ.ศ. 2101 ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่ามากกว่า 200 ปี พ.ศ. 2317 ได้เข้าสวามิภักดิ์ต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินแห่งกรุงธนบุรีขับไล่พม่าออกไป อาณาจักรล้านนาจึงมีฐานะเป็นเมืองประเทศราชของไทยและเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงประกาศยกเลิกหัวเมืองประเทศราช อาณาจักรล้านนาจึงถูกผนวกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยแต่นั้นมา

2.2 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2.2.1 แคว้นโคตรบูร หรือพนม

เคยรุ่งเรืองอยู่บริเวณฝั่งแม่น้ำโขงราวพุทธศตวรรษที่ 13 - 15 มีอาณาเขตครอบคลุมบริเวณที่เป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ตั้งแต่จังหวัดอุดรธานี หนองคาย สกลนคร นครพนม กาฬสินธุ์ จนถึงอุบลราชธานี ศูนย์กลางของแคว้นอยู่บริเวณจังหวัดนครพนม เชื่อว่าแคว้นโคตรบูรตั้งอยู่ในอาณาบริเวณที่เคยเป็น

อาณาจักรพูน้นมาก่อน และได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทตามแบบทวารวดี มีศาสนสถานที่สำคัญคือ พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม ภายในพระธาตุบรรจุพระอัฐิธาตุ (พระบรมธาตุส่วนพระอัฐิ หรือหน้าอกของพระพุทธเจ้า) นับเป็นพระธาตุที่สำคัญและเก่าแก่ที่สุดของภาคอีสาน

ดินแดนแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสานนั้นเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จนถึงสมัยประวัติศาสตร์ยุคแรกที่มีหลักฐานและร่องรอยของวัฒนธรรม 2 รูปแบบ คือ วัฒนธรรมทวารวดี และวัฒนธรรมเขมรโบราณ

วัฒนธรรมทวารวดี เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท เจริญรุ่งเรืองอยู่ทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาภาคกลาง แล้วแพร่ขยายเข้ามาในดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะบริเวณตอนบนของภาค นับแต่แคว้นโคตรบูร และเมืองโบราณอีกหลายแห่ง เช่น เมืองฟ้าแดดสงยางในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ และเมืองเสมาในเขตจังหวัดนครราชสีมา โดยเฉพาะที่เมืองฟ้าแดดสงยาง พบศิลปวัตถุเป็นเสมาหินทรายขนาดใหญ่จำนวนมากมีทั้งสลักเป็นภาพพุทธประวัติเล่าเรื่องในทศชาติชาดก เสมาที่ได้รับการยกย่องเป็นศิลปะชิ้นเอกได้แก่ เสมาสลักภาพพิมพ์พิลาป และเสมาสลักภาพปางประทานพร ศาสนสถานที่สำคัญของเมืองคือ พระธาตุยาคู ซึ่งมีอายุใกล้เคียงกับพระธาตุพนม

ส่วนวัฒนธรรมขอมหรือเขมรโบราณ เกี่ยวเนื่องกับศาสนาพราหมณ์ที่แพร่ขยายมาจากอาณาจักรขอมหรือเขมรโบราณที่เคยมีอิทธิพลในดินแดนแถบนี้มาก่อน พบโบราณสถานศิลปะแบบขอมที่เรียกว่าปราสาทกระจายอยู่ทั่วไป แต่ส่วนใหญ่จะพบบริเวณตอนล่างของภาคที่มีอาณาเขตใกล้เคียงกับเขมรโดยปราสาทที่มีอายุในช่วงต้น ๆ จะสร้างเป็นเทวสถานในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย เช่น ปราสาทหินพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์ ส่วนปราสาทในช่วงหลังจะสร้างเนื่องในพระพุทธศาสนาแบบมหายาน เช่น ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมาและปราสาทเมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี ทั้งนี้เพราะกษัตริย์แห่งอาณาจักรเขมรโบราณ สมัยหลังหันมาเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

2.3 ภาคกลาง

2.3.1 แคว้นทวารวดี

เจริญรุ่งเรืองบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาพุทธศตวรรษที่ 12-16 เชื่อว่าศูนย์กลางสำคัญอยู่ที่เมืองนครปฐม เมืองอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และ

เมืองคูบัว จังหวัดราชบุรี ทั้งนี้เพราะพบร่องรอยเมืองโบราณ ศิลปวัตถุและโบราณสถาน
แบบทวารวดีที่เมืองเหล่านั้น

ทวารวดีรับอารยธรรมจากอินเดียที่แพร่หลายเข้ามาในดินแดนแถบนี้
มานานหลายทศวรรษ โดยเฉพาะพุทธศาสนาแบบเถรวาท ศิลปวัฒนธรรมของทวารวดี
ส่วนใหญ่จึงเป็นไปในทางพุทธศาสนา วัฒนธรรมทวารวดี เจริญรุ่งเรืองและแผ่ขยายออก
ไปอย่างกว้างขวางนับแต่บริเวณภาคกลางของประเทศที่จังหวัดนครปฐม สุพรรณบุรี
สิงห์บุรี ราชบุรี เพชรบุรี ลพบุรี และปราจีนบุรี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่
จังหวัดกาฬสินธุ์ อุบลราชธานี นครพนม และสกลนคร จนถึงภาคเหนือที่จังหวัดลำพูน

ศิลปะสมัยทวารวดีที่สำคัญได้แก่ พระพุทธรูปขนาดใหญ่สร้างด้วย
ศิลา ศิลาสลักรูปธรรมจักรและกวางหมอบ เจดีย์จุลประโทน จังหวัดนครปฐม ใบเสมา
ขนาดใหญ่ที่เมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ และเจดีย์กู่กุด วัดจามเทวี จังหวัด
ลำพูน

2.3.2 แคว้นละโว้ (ลพบุรี) หรือ ลวปุระ

รวมตัวเป็นแคว้นแคว้นประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 เป็น
ศูนย์กลางสำคัญแห่งหนึ่งของแคว้นทวารวดี ซึ่งเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปะและวิทยาการ
ต่อมาได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรขอมที่แผ่ขยายอำนาจเข้ามาในดินแดนภาคตะวันออกเฉียง
เหนือจนถึงภาคกลางของไทย แคว้นละโว้ จึงกลายเป็นศูนย์กลางสำคัญของวัฒนธรรม
ขอมด้วย

ศิลปะของละโว้ หรือลพบุรี จึงมีทั้งด้านศาสนาพราหมณ์
และพุทธศาสนา เช่น พระพุทธรูปปางนาคปรก เทวาลัย หรือพุทธปราสาทที่สร้างแบบ
ปราสาทขอมนิยมสร้างด้วยศิลาแลงหรือหินทราย ได้แก่ ปราสาทแขกหรือเทวาลัย หรือ
พระปราสาทสามยอด เป็นต้น

2.3.3 แคว้นอโยธยา หรืออโยธยาศรีรามเทพนคร

อยู่ด้านตะวันออกเฉียงของกรุงศรีอยุธยา เดิมเป็นเพียงเมือง
หน้าด่านของแคว้นละโว้ แล้วพัฒนามาเป็นชุมทางค้าขายเนื่องจากเป็นบริเวณที่แม่น้ำ 3
สาย คือ แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำเจ้าพระยา ไหลมาบรรจบกัน กลายเป็น
ศูนย์กลางสำคัญแห่งใหม่ เจริญรุ่งเรืองเป็นเมืองอโยธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 16 - 18
เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางศาสนา ทั้งด้านการศึกษาไตรปิฎก และด้านศิลปะที่

เรียกว่า ศิลปะอุทอง หลักฐานสำคัญ ได้แก่ เศียรพระพุทธรูปที่เป็นประธานวัดธรรมมิก
ราช หรือ พระพุทธไตรรัตนนายก (พระเจ้าพนัญเชิง) วัดพระเจ้าพนัญเชิง ซึ่งสร้างก่อน
สถาปนากรุงศรีอยุธยาถึง 26 ปี

2.3.4 แคว้นสุพรรณภูมิ

อยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาครอบคลุมตั้งแต่
บริเวณที่เป็นจังหวัดชัยนาทลงไปถึงจังหวัดราชบุรี และเพชรบุรีในปัจจุบัน ศูนย์กลาง
สำคัญอยู่บริเวณจังหวัดสุพรรณบุรี เจริญรุ่งเรืองราวพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นแคว้นร่วม
สมัยและมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับแคว้นอโยธยา สถาปัตยกรรมที่สำคัญได้แก่ พระ
ปรางค์ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดสุพรรณบุรี วรรณกรรมคือ โองการแข่งน้ำ

2.4 ภาคใต้

2.4.1 แคว้นตามพรลิงค์

เป็นชุมชนแถบชายฝั่งทะเล ดินแดนภาคใต้ มีศูนย์กลาง
อยู่ที่นครศรีธรรมราช ก่อตัวเจริญรุ่งเรืองราวปลายพุทธศตวรรษที่ 13 เป็นแคว้นแรกใน
ดินแดนไทยที่รับเอาพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์มายึดถือปฏิบัติ ซึ่งต่อมาได้แพร่หลายสู่สุ
โขทัย ล้านนาและที่ต่าง ๆ กลายมาเป็นศาสนาประจำชาติของไทยจนถึงปัจจุบัน ศาสน
สถานที่สำคัญ ได้แก่ พระบรมธาตุเจดีย์ที่นครศรีธรรมราช และปฏิมากรรมที่งดงามที่สุด
คือ พระพุทธลีลึงค์

2.4.2 แคว้นศรีวิชัย

รุ่งเรืองอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลภาคใต้ตอนล่างเหนือคาบสมุท
รมลายู ราวพุทธศตวรรษที่ 13 - 18 ศูนย์กลางของแคว้นอาจอยู่ที่เมืองไชยา จังหวัดสุ
ราษฎร์ธานี เนื่องจากพบหลักฐานทางโบราณสถานสมัยศรีวิชัย เป็นจำนวนมากที่นั่น
แคว้นศรีวิชัยเจริญรุ่งเรือง ทั้งด้านเศรษฐกิจ ศิลปะและศาสนามีอาณาเขตครอบคลุมถึง
บริเวณเกาะสุมาตราของอินโดนีเซีย

ปฏิมากรรมที่สำคัญของศรีวิชัย ได้แก่ รูปพระโพธิสัตว์
อวโลกิเตศวร ซึ่งรับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ศาสนสถานที่เก่าแก่ที่สุด
คือ เจดีย์พระบรมธาตุไชยาที่สุราษฎร์ธานี ซึ่งสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 13 - 14

3. ราชอาณาจักรไทย

3.1 สุโขทัย (พ.ศ. 1780 - 1981)

อาณาจักรสุโขทัย เกิดจากการรวมตัวของชนชาวไทย โดยมีพ่อขุนบางกลางหาวเจ้าเมืองบางยาง และพ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราด เป็นผู้นำในการต่อสู้จนเป็นอิสระจากขอม แล้วสถาปนาสุโขทัยเป็นอาณาจักรไทย ปกครองโดยพ่อขุนบางกลางหาวหรือพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์พระร่วง เมื่อปี พ.ศ. 1780 ศูนย์กลางของอาณาจักรคือเมืองสุโขทัย และศรีสัชนาลัย (เมืองเซลียง) บริเวณลุ่มแม่น้ำยม

สุโขทัยถือเป็นราชธานีไทยแห่งแรกที่มีพระมหากษัตริย์ปกครองสืบมารวม 9 องค์ ภายหลังตกเป็นเมืองประเทศราชของกรุงศรีอยุธยา และต่อมาถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา เมื่อปี พ.ศ. 1981 เป็นอันสิ้นสุดยุคสมัยของสุโขทัย หลังจากที่ได้ก่อตั้งมานาน 200 ปี

การปกครองในสมัยสุโขทัย เป็นการปกครองแบบครอบครัว พระมหากษัตริย์ปกครองประชาชนในลักษณะบิดาปกครองบุตร ใช้พระนามว่า "พ่อขุน" ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน

ลักษณะการปกครองระบบครอบครัวจะเป็นไปตามระดับชั้น โดยครัวเรือนหลาย ๆ ครัวเรือนรวมกันเป็นบ้านอยู่ในความดูแลของพ่อบ้าน หลายบ้านรวมกันเป็นเมืองมีผู้ปกครองเรียกว่าพ่อเมือง หลายเมืองรวมกันอยู่ในปกครองของพ่อขุนซึ่งเป็นประมุขสูงสุด

โครงสร้างทางสังคมสมัยสุโขทัย ประกอบด้วยผู้นำที่เรียกว่าพ่อขุนหรือ พญา มีฐานะเป็นพระมหากษัตริย์ มีเจ้านายหรือขุนนางที่เรียก เจ้า ขุน หรือ ลูกเจ้า ลูกขุน มีพระสงฆ์ในพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาหลักในสังคม ทั้งพระมหากษัตริย์ พระสงฆ์ และขุนนาง จัดเป็นชนชั้นปกครองมีประชาชนหรือไพร่เป็นชนกลุ่มใหญ่ของสังคม

พื้นฐานทางเศรษฐกิจของสุโขทัย ประกอบด้วยเกษตรกรรมเป็นหลัก มีงานผลิตหรือสิ่งประดิษฐ์ประเภทที่ใช้ฝีมือที่มีชื่อเสียงมาก ได้แก่ เครื่องถ้วยชามสังคโลก ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากช่างจีนในราชวงศ์ซ่ง และมีการค้าขายทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร มีการนำเงินตราที่เรียกว่า เงินพดด้วงมาใช้ในระบบเศรษฐกิจ

3.2 กรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 2310)

ในตอนปลายสมัยสุโขทัย อำนาจทางการเมืองเริ่มเปลี่ยนมาสู่อาณาจักรอยุธยา บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ซึ่งเป็นแผ่นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตรและสะดวกต่อการคมนาคม ทั้งยังเหมาะสมในด้านยุทธศาสตร์ เพราะมีแม่น้ำล้อมรอบ ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำลพบุรี สามารถเป็นแนวป้องกันตามธรรมชาติได้ดี

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง) ทรงประกาศสถาปนากรุงศรีอยุธยาเมื่อปี พ.ศ. 1893 ถือเป็นราชธานีไทยแห่งที่สอง ซึ่งมีความเจริญรุ่งเรืองยาวนานถึง 417 ปี สูญเสียเอกราชให้กับพม่าเมื่อปี พ.ศ. 2310 มีพระมหากษัตริย์ปกครองกรุงศรีอยุธยา รวม 33 พระองค์

การปกครองสมัยอยุธยาตอนต้น ยังเป็นรูปแบบการปกครองที่ได้รับอิทธิพลมาจากเขมรและสุโขทัย จนถึงสมัยอยุธยาตอนกลางสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงจัดระเบียบการปกครองใหม่ มีลักษณะที่สำคัญคือ จัดรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง และแบ่งแยกกิจการฝ่ายทหารและพลเรือนออกจากกัน ฝ่ายทหารหรือกลาโหมจะมีสมุหกลาโหมเป็นผู้รับผิดชอบบังคับบัญชาทหาร ฝ่ายพลเรือนหรือมหาดไทยจะมีสมุหนายกเป็นผู้รับผิดชอบบังคับบัญชาพลเรือนทั่วราชอาณาจักร นอกจากนี้ยังได้ปรับปรุงระบบจตุสดมภ์เสียใหม่ให้มีเสนาบดีรับผิดชอบงานในแต่ละกรม เมือง วัง คลัง นา สำหรับการปกครองส่วนภูมิภาค ทรงโปรดฯ ให้ยกเลิกเมืองหน้าด่าน หรือเมืองลูกหลวงคงมีเพียงหัวเมืองชั้นใน หัวเมืองชั้นนอก และเมืองประเทศราช ระเบียบการปกครองนี้ได้ใช้ปฏิบัติเรื่อยลงมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงมีการปฏิรูปใหม่

พระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยาจะแตกต่างจากสมัยสุโขทัย ทั้งนี้เพราะได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากเขมร คือ ลัทธิเทวราช หรือ เทวราชา ซึ่งเขมรรับมาจากอินเดียอีกทอดหนึ่ง ลัทธินี้องค์พระมหากษัตริย์คือสมมติเทพอยู่เหนือบุคคลสามัญ มีการใช้ราชาศัพท์และกฎมณเฑียรบาลสำหรับพระมหากษัตริย์ ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนและพระมหากษัตริย์ไม่ใกล้ชิดเหมือนสมัยสุโขทัย

สังคมอยุธยาเป็นสังคมศักดินา ซึ่งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงบัญญัติกฎหมายกำหนดให้บุคคลมีชั้นสูงต่ำกว่ากันตามศักดินา (ศักดิ์ของบุคคลที่มีสิทธิจะถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดินได้ตามจำนวนที่กำหนดไว้) พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุ

วงศ์เป็นส่วนสูงสุดของสังคม รongลงมาเป็นขุนนางซึ่งกำหนด ยศฐานบรรณาตักดิ์ เป็นลำดับชั้น คือ พระยา พระ หลวง ขุน หมื่น พัน และทนาย โดยมีไพร่ ทาส เป็นกลุ่มชนชั้นล่างสุดของสังคม

ในด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากกรุงศรีอยุธยาตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก มีผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคนำไปเป็นสินค้าส่งออก ทั้งยังสะดวกต่อการคมนาคม อยุธยาจึงเป็นชุมทางค้าขายที่สำคัญระหว่างแคว้นและประเทศใกล้เคียง ทำให้เศรษฐกิจของอยุธยาเจริญรุ่งเรืองมาก

3.3 กรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310 - 2325)

ภายหลังสูญเสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงเป็นผู้กอบกู้เอกราชได้สำเร็จภายในปีเดียวกัน แล้วสถาปนากรุงธนบุรี ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นเป็นราชธานีแห่งใหม่ ในช่วงระยะเวลา ที่ทรงครองราชย์ ทรงใช้เวลาส่วนใหญ่ในการทำศึกสงครามทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร ในตอนปลายรัชกาลได้ส่งกองทัพไปปราบเขมรและลาวโดยมีสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก (ต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) เป็นแม่ทัพได้อัญเชิญพระแก้วมรกตจากเมืองเวียงจันทน์มาประดิษฐานยังกรุงธนบุรี

ประวัติศาสตร์กรุงธนบุรี อยู่ในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เพียง 15 ปี มีพระมหากษัตริย์เพียงพระองค์เดียว คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หรือพระเจ้ากรุงธนบุรี เนื่องจากเป็นช่วงเวลาของการกอบกู้บ้านเมือง การทำสงครามเพื่อความมั่นคงของประเทศและความพยายามฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจและสังคมไทยให้กลับคืนสู่สภาวะปกติ กิจกรรมต่าง ๆ ในสมัยนี้ ยังคงยึดถือแบบแผนเดิมของอยุธยา

3.4 กรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325 - ปัจจุบัน)

กรุงรัตนโกสินทร์ ราชธานีไทยในปัจจุบันเจริญรุ่งเรืองมานานกว่า 200 ปี ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ เริ่มขึ้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี เสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 2325 ทรงโปรดให้ย้ายราชธานีจากกรุงธนบุรี ซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยามาอยู่ที่กรุงเทพมหานครซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา สถาปนาเป็นราชธานีแห่งใหม่มีพระมหากษัตริย์ปกครองสืบต่อกันมาจนปัจจุบันรวม 9 พระองค์

การปกครองในสมัยรัตนโกสินทร์ นับตั้งแต่รัชกาลที่ 1 - 4 ยังคงเป็นรูปแบบการปกครองที่สืบเนื่องมาจากสมัยอยุธยาตอนกลาง ซึ่งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงจัดระเบียบการปกครองไว้ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปโครงสร้างการปกครองให้ทันสมัยแบบตะวันตก คือยกเลิกการปกครองแบบจตุสดมภ์ แยกงานราชการออกเป็นกระทรวง ทั้งหมด 12 กระทรวง มีเจ้ากระทรวงเรียกว่าเสนาบดีเหมือนกันหมด ยุบตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีทั้งสมุหกลาโหมและสมุหนายก เลิกทาสและไพร่ รวมทั้งยกเลิกประเพณีหมอบคลานเข้าเฝ้า และจารัตนนครบาล ในส่วนภูมิภาคทรงรวมหัวเมืองหลายเมืองเข้าเป็นมณฑลขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย

การเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งใหญ่สุดเกิดขึ้นในสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 เมื่อ “คณะราษฎร” ที่เกิดจากการรวมตัวของทหารและพลเรือน มีพันเอกพหลพลพยุหเสนาเป็นผู้นำเข้ายึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ประกาศใช้รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครอง โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของประเทศ

โครงสร้างสังคมสมัยรัตนโกสินทร์ ยังคงรูปแบบเหมือนสมัยอยุธยา มีพระมหากษัตริย์ เจ้านาย ขุนนาง ไพร่ และทาส ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 4 เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตตามแบบตะวันตก เช่น การแต่งกาย กริยามารยาทในสังคม และการศึกษา รัชกาลที่ 5 ได้ดำเนินตามรอยพระราชบิดา คือ ทรงปฏิรูปบ้านเมืองให้มีความเป็นสมัยใหม่ตามแบบตะวันตก ทรงเลิกทาสและไพร่ พัฒนาระบบการศึกษา โดยจัดตั้งโรงเรียนสำหรับประชาชนทั่วไป โรงเรียนสำหรับผลิตบุคลากรเข้ารับราชการ ได้แก่ โรงเรียนนายร้อย โรงเรียนนายเรือ โรงเรียนแพทยาลัย และโรงเรียนข้าราชการพลเรือน (ต่อมาได้พัฒนาเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) เป็นต้น ประชาชนทั่วไปมีโอกาสได้รับการศึกษาและได้เข้ารับราชการตามความรู้ความสามารถ

หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 สังคมไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามระบอบประชาธิปไตย ประชาชนทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน แต่สิ่งไม่เคยเปลี่ยนแปลงคือคนไทยยังคงจงรักภักดี และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์สูงสุด

ในด้านเศรษฐกิจสมัยรัตนโกสินทร์ ประชาชนยังคงประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม มีการค้าขายกับต่างประเทศกว้างขวางยิ่งขึ้น ซึ่งแต่เดิมรัฐเป็นผู้ผูกขาดดำเนินการโดยพระคลังสินค้า ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้เปลี่ยนเป็นระบบการค้าเสรี การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทำให้ชนชั้นกลางซึ่งประกอบด้วย ข้าราชการ นักธุรกิจ มีโอกาสเข้ามามีบทบาททางการเมืองและระบบเศรษฐกิจ มีการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม และประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อวางนโยบายและวิธีการปฏิบัติในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ อุตสาหกรรมเริ่มเข้ามามีบทบาทในระบบเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมบริการที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจส่วนรวมของประเทศ สามารถสร้างรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ เป็นแสนล้านบาทตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา

4. ภูมิศาสตร์ประเทศไทย

4.1 ลักษณะทางกายภาพ

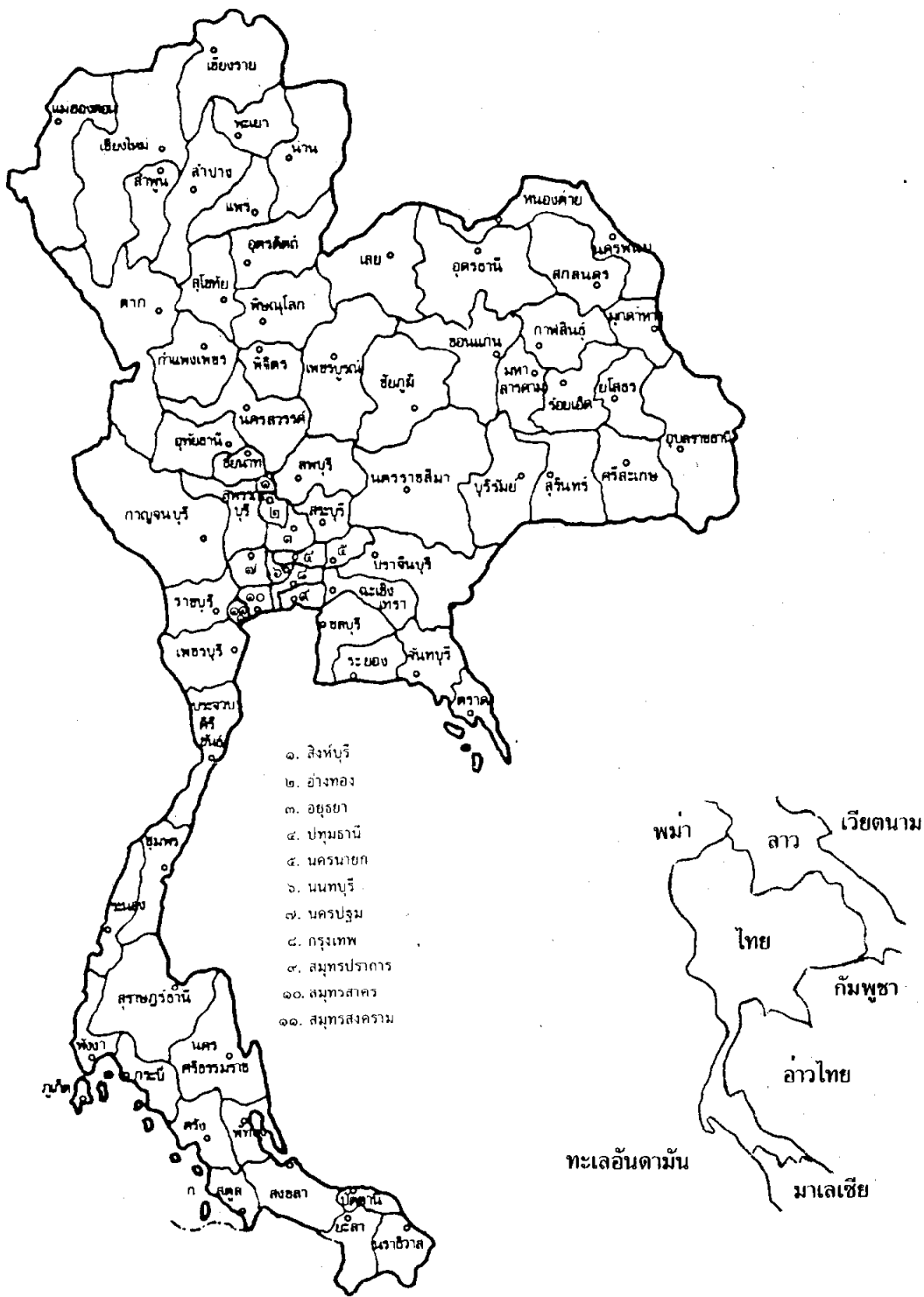
4.1.1 ที่ตั้งและขนาดพื้นที่

ประเทศไทยตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของคาบสมุทรอินโดจีนหรือดินแดนภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ (ตะวันออกเฉียงใต้) มีเนื้อที่ 513,115 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 321 ล้านไร่ มีรูปร่างคล้ายขวาน กล่าวคือส่วนบนค่อนข้างกว้างเป็นที่ตั้งของภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันออก เปรียบเสมือนส่วนหัวของขวาน ส่วนตอนล่างมีลักษณะเรียวยาว เป็นที่ตั้งของภาคใต้ ซึ่งเหมือนส่วนด้ามของขวาน

ส่วนที่ยาวที่สุดของประเทศ คือ จากอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ถึงอำเภอเบตง จังหวัดยะลา เป็นระยะทาง 1,620 กิโลเมตร

ส่วนที่กว้างที่สุดของประเทศ คือ จากด่านเจดีย์ 3 องค์ ที่อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ถึงช่องเม็กอำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นระยะทาง 750 กิโลเมตร

ส่วนที่แคบที่สุดของประเทศ อยู่ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ระยะทาง 10.96 กิโลเมตร

แผนที่แสดงที่ตั้งของจังหวัดและประเทศใกล้เคียง

4.1.2 อาณาเขตติดต่อ

ประเทศไทยมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน 4 ประเทศ ได้แก่

(1) ประเทศสหภาพพม่า มีพรมแดนติดต่อยาวที่สุดถึง 2202 กิโลเมตร อยู่ในเขตพื้นที่ 10 จังหวัด ตั้งแต่ภาคเหนือจดใต้ คือ เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ตาก กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และระนอง

(2) ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีพรมแดนติดต่อยาวรองลงมาคือ 1750 กิโลเมตร อยู่ในเขตพื้นที่ 10 จังหวัด ตั้งแต่ภาคเหนือจดตะวันออกเฉียงเหนือ คือ เชียงราย พะเยา น่าน อุตรดิตถ์ พิษณุโลก เลย หนองคาย มุกดาหาร และ อุบลราชธานี

(3) ประเทศกัมพูชา มีพรมแดนติดต่อกันยาว 798 กิโลเมตร อยู่ในเขตพื้นที่ 7 จังหวัด ตั้งแต่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจดภาคตะวันออก คือ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ ปราจีนบุรี จันทบุรี และตราด

(4) ประเทศมาเลเซีย มีพรมแดนติดต่อสั้นที่สุดเพียง 576 กิโลเมตร อยู่ในเขตพื้นที่ 4 จังหวัด คือ สตูล สงขลา ยะลา นราธิวาส

นอกจากอาณาเขตติดต่อกับแล้ว ประเทศไทยยังมีอาณาเขตติดทะเล 2 ด้าน คือ ฝั่งทะเลด้านอ่าวไทย ระยะทาง 1878 กิโลเมตร และฝั่งทะเลอันดามันระยะทาง 937 กิโลเมตร

ด้วยลักษณะที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ ทำให้ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นศูนย์กลางของอินโดจีน และในด้านการท่องเที่ยวประเทศไทยเปรียบเสมือนประตูสู่อินโดจีน คือเมื่อเดินทางมาถึงประเทศไทย จะสามารถเดินทางไปที่ท่องเที่ยวต่อยังประเทศต่าง ๆ ในอินโดจีนได้โดยสะดวก

4.1.3 ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของไทย จะแบ่งเป็นภาคต่าง ๆ ตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ รวม 6 ภาค ดังนี้

(1) ภาคเหนือ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูง มีที่ราบระหว่างภูเขา เป็นต้นกำเนิดแม่น้ำสำคัญในภาคเหนือและภาคกลาง คือ แม่น้ำปิง วัง ยม และน่าน

มียอดเขาที่สูงที่สุดของประเทศคือ ดอยอินทนนท์ อยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ จังหวัด เชียงใหม่ สูง 2565 เมตรจากระดับน้ำทะเล ด้วยภูมิประเทศที่เป็นเทือกเขาสูง มีความ สมบูรณ์ของธรรมชาติ ทำให้ภาคเหนือมีอากาศหนาวเย็น

(2) ภาคกลาง ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำกว้าง ใหญ่ มีแม่น้ำสายสำคัญของประเทศคือ แม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งกิดจากแม่น้ำ ปิง วัง ยม และ น่าน ไหลมาบรรจบกันที่ปากน้ำโพจังหวัดนครสวรรค์ กลายเป็นแม่น้ำสายใหญ่ไหลผ่าน เมืองต่าง ๆ ในภาคกลางรวมทั้งกรุงเทพมหานครก่อนไหลออกสู่ทะเล ที่ปากน้ำจังหวัด สมุทรปราการ

(3) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพื้นที่กว้างใหญ่ไพศาล ครอบคลุมถึง 1 ใน 3 ของพื้นที่ประเทศ ลักษณะภูมิประเทศประกอบด้วยเทือกเขาน้อยใหญ่ และแอ่งที่ราบขนาดใหญ่ ได้แก่ แอ่งสกลนคร ที่อีสานเหนือ และแอ่งโคราชที่อีสานใต้ มีแม่น้ำสายสำคัญคือ แม่น้ำชี มูล ลำตะคอง และลำพระเพลิง ลักษณะพื้นที่ค่อนข้าง แห้งแล้ง เนื่องจากคุณสมบัติของดินเป็นดินทรายไม่อุ้มน้ำ

(4) ภาคตะวันออก ลักษณะภูมิประเทศประกอบด้วยส่วนที่ เป็นทิวเขา ที่ราบลุ่มแม่น้ำและที่ราบชายฝั่งทะเลด้านอ่าวไทย แม่น้ำสายสำคัญคือ แม่น้ำ ปรวจีน - บางปะกง

(5) ภาคตะวันตก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูง สลับกับที่ ราบหุบเขา มีแหล่งน้ำที่สำคัญ คือ แม่น้ำแควน้อย (โทรโยค) แควใหญ่ (ศรีสวัสดิ์) ไหลมาบรรจบกันเป็นแม่น้ำแม่กลอง เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ โดยเฉพาะแหล่งน้ำ

(6) ภาคใต้ มีลักษณะเป็นคาบสมุทรยื่นลงไปทะเล โดยมี ชายฝั่งทะเลขนานอยู่ ทั้ง 2 ด้าน ลักษณะภูมิประเทศประกอบด้วยบริเวณทิวเขา ที่ราบ ชายฝั่งทะเลและเกาะในทะเล สำหรับที่ราบชายฝั่งทะเลทั้ง 2 ด้าน ได้แก่

ที่ราบชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก (อ่าวไทย) มีลักษณะ เป็นที่ราบกว้าง แนวค่อนข้างเรียบตรง มีบริเวณน้ำตื้นและชายหาดกว้าง

ที่ราบชายฝั่งทะเลด้านตะวันตก (อันดามัน) เป็นที่ราบ แคนบ ๆ บางครั้งชายฝั่งมีลักษณะเว้าแหว่ง ทำให้เกิดอ่าวน้อยใหญ่ และเกาะแก่ง บริเวณชายฝั่ง พื้นน้ำทะเลจะลาดลึก

4.1.4 ลักษณะภูมิอากาศ

ภูมิอากาศของประเทศจัดเป็นแบบร้อนชื้นเขตร้อน มีอุณหภูมิสูงเกือบตลอดปี แบ่งได้เป็น 3 ฤดูกาล ดังนี้

(1) ฤดูหนาว ประมาณเดือนพฤศจิกายน - กุมภาพันธ์ อากาศในขณะนี้จะเย็นที่สุด โดยเฉพาะทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะเย็นกว่าภาคอื่น ๆ

(2) ฤดูร้อน ประมาณเดือนมีนาคม - เมษายน อุณหภูมิจะสูงมาก ในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะร้อนมากกว่าภาคอื่น ๆ

(3) ฤดูฝน ประมาณเดือน พฤษภาคม - กันยายน จะมีฝนตกเกือบทั่วประเทศในเดือนกรกฎาคม และตกมากที่สุดประมาณเดือนกันยายน ภาคใต้จะมีฤดูฝนยาวนานกว่าภาคอื่น ๆ คือ ประมาณ 8 - 9 เดือน ระหว่างเดือนเมษายน - พฤศจิกายน ทางชายฝั่งทะเลอันดามัน และระหว่างเดือนพฤษภาคม - มกราคม ทางชายฝั่งอ่าวไทย

4.2 ประชากร เชื้อชาติ และศาสนา

ตามทะเบียนราษฎรของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย มีประชากรทั่วประเทศ จำนวน 60,816,227 คน (ข้อมูลเมื่อ 31 ธันวาคม 2540) ประกอบด้วยเชื้อชาติไทยเป็นหลัก มีเชื้อชาติอื่น ๆ บ้าง แต่เป็นส่วนน้อยของประเทศ

ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ชาวไทยร้อยละ 95 นับถือพุทธศาสนา รองลงมาคือศาสนาอิสลามมีผู้นับถือร้อยละ 3.8 และศาสนาคริสต์ร้อยละ 0.5 นอกนั้นเป็นศาสนาอื่น ๆ

แม้ว่าประเทศไทยจะประกอบไปด้วยประชากรที่แตกต่างเชื้อชาติและศาสนา อาทิเช่น ชาวจีน ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ และชาวไทยมุสลิม เป็นต้น แต่ไม่ค่อยมีปัญหาทางเชื้อชาติและศาสนารุนแรงเท่าใดนักเมื่อเปรียบเทียบกับบางประเทศ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าความแตกต่างนั้นเป็นส่วนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ

5. สถาปัตยกรรม

เป็นศิลปะและสิ่งก่อสร้างเกี่ยวกับ ศาสนสถาน สาธารณสถาน และที่อยู่อาศัย เป็นงานสร้างสรรค์ที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพของวิถีชีวิต สังคมประเพณี ความเชื่อ และความก้าวหน้าทางเทคนิควิชาการต่าง ๆ จึงเป็นหลักฐานทางอารยธรรมของมนุษย์แต่ละยุคสมัย สำหรับสถาปัตยกรรมไทย อาจแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบดังนี้

5.1 สถาปัตยกรรมที่สร้างตามความต้องการพื้นฐานของมนุษย์

เป็นสถาปัตยกรรมเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน แต่มีเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ได้แก่บ้านเรือนของประชาชนทั่วไปในแต่ละภูมิภาคซึ่งจะแตกต่างกันไปตามลักษณะภูมิศาสตร์ แต่คงมีลักษณะของเรือนไทย ดังนี้

(1) เป็นเรือนยกพื้นใต้ถุนสูง โดยสูงจากพื้นดินระดับเสมอศรีษะคนยืน ตัวเรือน ระเบียง และชานจะมีระดับลดหลั่นกันประมาณ 1 คอก เพื่อช่วยให้ลมพัดผ่านสะดวก และสามารถมองลอดช่องจากชานลงมาใต้ถุนได้ การยกพื้นเรือนสูงทำให้เกิดประโยชน์ดังนี้

- ปลอดภัยจากสัตว์หรือคนร้ายในยามค่ำคืน ทั้งนี้เนื่องจากสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ อาจมีสัตว์ร้ายนานาชนิด รวมทั้งคนร้าย

- ป้องกันน้ำท่วมถึง เพราะลักษณะภูมิประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นเขตพื้นที่ลุ่ม มีฝนตกชุก น้ำท่วม เมื่อถึงฤดูน้ำหลากก็จะได้ย้ายสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ จากใต้ถุนขึ้นมาไว้บนเรือน

- สามารถใช้ประโยชน์ที่ลุ่มใต้ถุน เป็นที่เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ พันธุ์พืช ยานพาหนะ หรือเป็นที่พักของสัตว์เลี้ยง นอกจากนี้อาจใช้เป็นที่พักประกอบกิจกรรมหรืออุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น ทอผ้า บั่นฝ้าย ตำข้าว หรือปักผ่อน

- ลมพัดผ่านสะดวก ทำให้อากาศถ่ายเท การยกพื้นเรือนสูงจะสามารถช่วยระบายอากาศเมื่ออากาศร้อนหรือความชื้นสูง ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาของชาวไทย

(2) หลังคาทรงสูง ชายคายื่นยาว ตรงส่วนบนของหน้าจั่วทั้งสองด้านจะทำช่องระบายอากาศ เพื่อถ่ายเทอากาศหรือควันไฟออกจากตัวเรือนได้สะดวก การทำหลังคาทรงสูงชายคายื่นยาว ทำให้เกิดประโยชน์ดังนี้

- หลังคาทรงสูง จะช่วยบรรเทาความร้อนที่จะถ่ายเทลงมายังห้องเรือน
- ความลาดชันของหลังคา จะช่วยถ่ายเทน้ำฝนให้ไหลลงมาอย่างสะดวกและรวดเร็ว
- ชายคาที่ยื่นยาวออกจากตัวเรือน จะช่วยป้องกันฝนสาดหรือแดดส่องเข้าสู่ตัวเรือน

(3) ชานกว้าง เรือนไทยทั่วไปจะมีพื้นที่ของชานกว้าง มีการปลูกต้นไม้ดอกไม้ประดับ เป็นส่วนที่ให้ประโยชน์เอนกประสงค์ อาจใช้เป็นที่พักผ่อนหรือพบปะของสมาชิกในครอบครัวที่จะมาทำกิจกรรมร่วมกัน หรือใช้เป็นที่ประกอบงานพิธีหรือกิจกรรมต่าง ๆ

5.2. สถาปัตยกรรมที่สร้างตามความเชื่อถือและศรัทธา

เป็นสถาปัตยกรรมทางศาสนาและราชสำนัก ซึ่งสร้างด้วยความปราณีตบรรจง ตกแต่งด้วยงานประณีตศิลป์มีแบบอย่างแตกต่างกันไป ตามความเชื่อถือศรัทธาและความนิยมของยุคสมัย

เนื่องจากคนไทยนับถือพุทธศาสนาจึงนิยมสร้าง ศาสนสถานและให้ความสำคัญแก่สถาปัตยกรรมประเภทสถูป เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หรือสิ่งที่ควรสักการะนิยมสร้างเป็น 2 รูปแบบคือ เจดีย์ และปราสาท

เจดีย์ เป็นสถาปัตยกรรมที่รับรูปแบบมาจากสถูปของอินเดียและศรีลังกา เมื่อพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เผยแพร่เข้ามาสู่แคว้นโบราณและราชธานีไทย มีการพัฒนารูปแบบตามความนิยมของยุคสมัย ปรากฏเจดีย์แบบต่าง ๆ ที่สำคัญดังนี้

(1) เจดีย์ทรงกลมแบบลังกาหรือเจดีย์ทรงระฆัง ได้รับอิทธิพลมาจากลังกาพร้อมกับพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ นิยมสร้างกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ถ่ายทอดมาสู่อยุธยาและรัตนโกสินทร์ เจดีย์ทรงระฆังที่สำคัญได้แก่เจดีย์วัดช้างล้อมที่ศรีสัชนาลัย เจดีย์ใหญ่วัดชัยมงคลที่อยุธยา และพระปฐมเจดีย์ที่นครปฐม เป็นต้น

(2) เจดีย์ทรงปราสาทยอด ที่ปรากฏในสมัยสุโขทัยและอยุธยา น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะหริภุญชัยโดยตัวเรือนธาตุของเจดีย์จะมีซุ้มคูหาประดิษฐานพระพุทธรูปเหนือเรือนธาตุเป็นองค์ระฆังและต่อเนื่องขึ้นไปเป็นยอดแหลม บางทีเหนือ

เรือนธาตุมีเจดีย์องค์เล็ก ๆ ปรากฏอยู่รายรอบ เจดีย์ทรงปราสาทยอดแบบล้านนา ได้แก่ เจดีย์เชียงยืน ในวัดพระธาตุหริภุญชัย ลำพูน เจดีย์วัดป่าสัก เชียงราย แบบสุโขทัยและอยุธยา ได้แก่ เจดีย์รายบางองค์ในวัดเจดีย์เจ็ดแถว ศรีสะเกษลือชัย เจดีย์รายวัดราชบูรณะอยุธยา และแบบศรีวิชัย ได้แก่ พระบรมธาตุไชยา สุราษฎร์ธานี ซึ่งนิยมเรียกว่า เจดีย์ทรงเรือนธาตุ

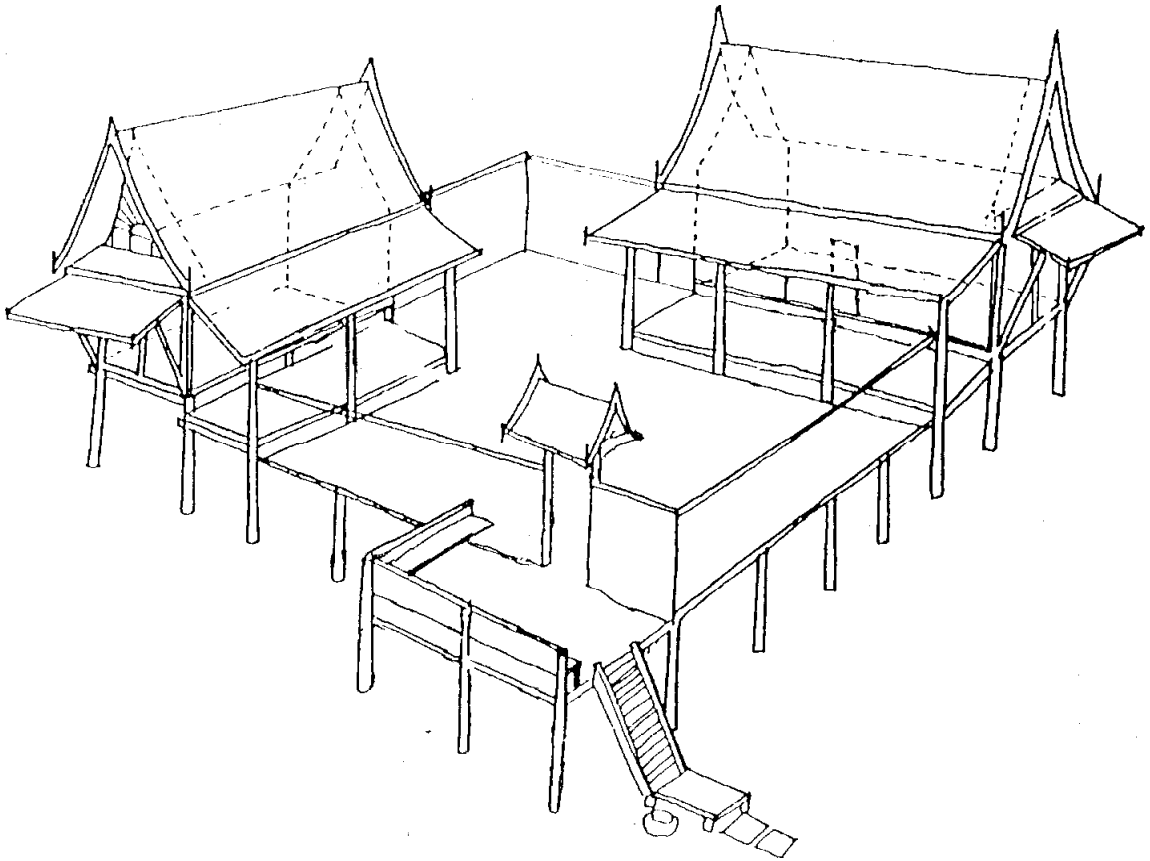
(3) เจดีย์แบบสุโขทัย หรือเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ลักษณะฐานเป็นสี่เหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกัน 3 ชั้น ตอนบนเป็นเรือนธาตุย่อมุมขึ้นไปรับดอกบัวตูมหรือพุ่มข้าวบิณฑ์ ถือเป็นศิลปะแบบสุโขทัยแท้ที่พัฒนารูปแบบเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เช่น พระเจดีย์ในวัดมหาธาตุที่สุโขทัย และพระเจดีย์เจ็ดแถวที่ศรีสะเกษลือชัย

(4) เจดีย์แบบย่อมุมไม้สิบสอง เป็นเจดีย์ที่เริ่มแพร่หลายสมัยอยุธยาตอนกลาง โดยพัฒนารูปแบบของเจดีย์ทรงระฆังแบบลังกาให้เป็นเจดีย์ที่มีส่วนฐานและองค์ระฆังเป็นรูปสี่เหลี่ยมและย่อมุมทั้ง 4 ด้าน ด้านละ 3 มุม เรียกเจดีย์แบบนี้ว่าเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ได้แก่ เจดีย์ศรีสุริโยทัย เจดีย์ที่วัดไชยวัฒนาราม อยุธยา ส่วนเจดีย์ที่งดงามมากอยู่ที่วัดชุมพลนิกายาราม บางปะอิน อยุธยา

(5) เจดีย์แบบพระธาตุพนม หรือเจดีย์ทรงดอกบัวเหลี่ยม เป็นเจดีย์ที่แพร่หลายอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ เป็นศิลปะแบบล้านช้างหรือแบบโคตรบูร ประกอบด้วยฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยม ตัวเรือนธาตุเป็นรูปสี่เหลี่ยมทรงสูง ซ้อนลดหลั่นขึ้นไปรับส่วนยอดตอนบนเป็นรูปดอกบัวเหลี่ยมสูงชะลูดขึ้นไป โดยถือตามรูปแบบของพระธาตุพนมเป็นสำคัญ ได้แก่พระธาตุเชิงชุมที่สกลนคร และพระพุทธรูปบาทบัวบกที่อุตรธานี

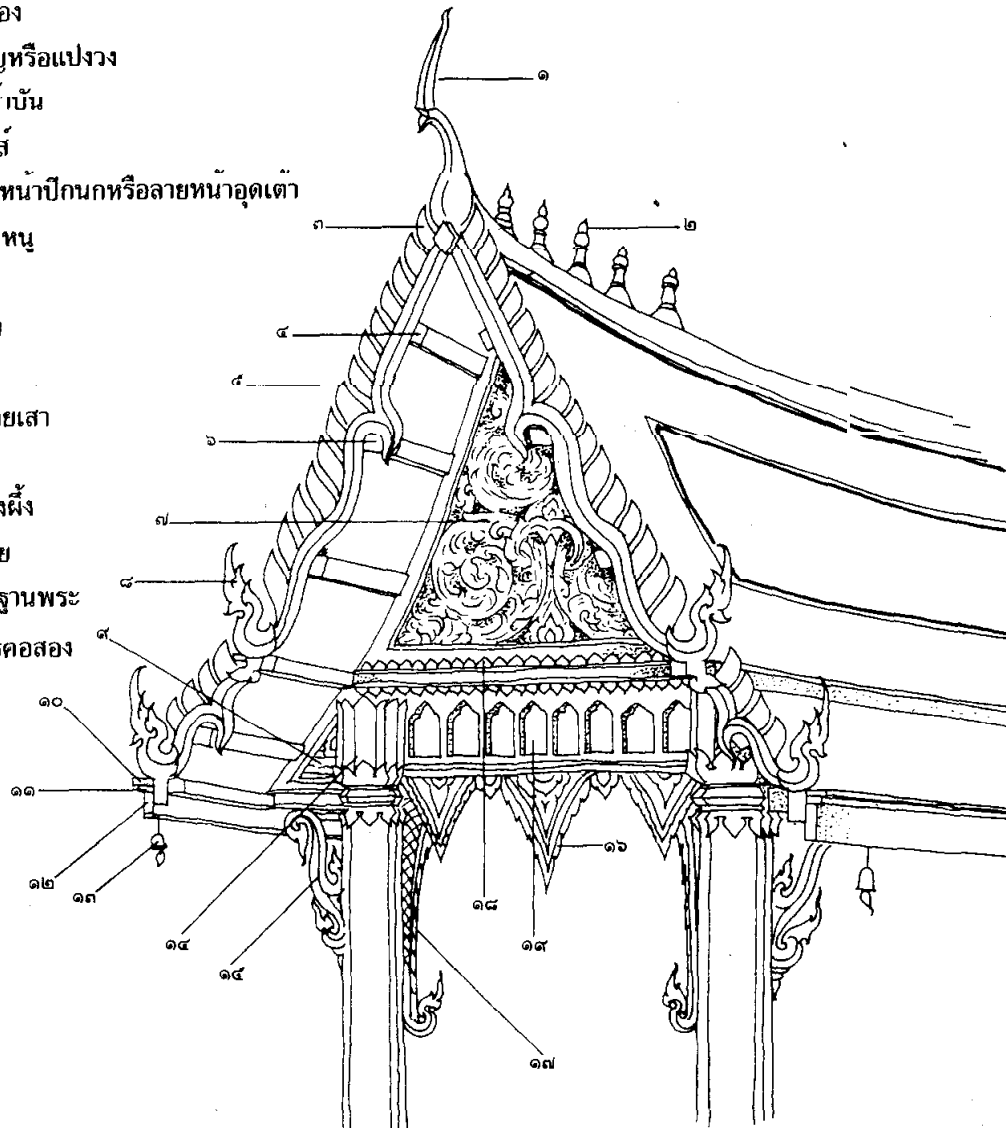
ปราสาท เป็นสถาปัตยกรรมที่รับรูปแบบมาจากปราสาทหินของขอมหรือเขมร นำมาดัดแปลงรูปลักษณะให้เป็นไปตามความนิยมของไทย อาณาจักรขอมเป็นอาณาจักรโบราณที่เคยรุ่งเรืองและมีอิทธิพลในดินแดนสุวรรณภูมิ ศิลปะของขอมที่พบในประเทศไทยเรียกว่าศิลปะแบบลพบุรี ไทยรับเอาคติการสร้างปราสาทแบบขอมมาเป็นพุทธเจดีย์ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุหรือพระพุทธรูปมาตั้งแต่สมัยโบราณ สถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาจะมีทั้งเจดีย์และปราสาท เช่น พระปราสาทวัดพุทธไสวรรค์ วัดพระราม วัดราชบูรณะ และวัดไชยวัฒนารามที่อยุธยา พระปราสาทวัดอรุณราชวรารามที่กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

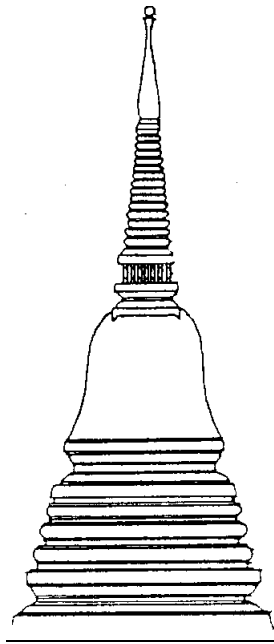
ลักษณะของเรือนไทย

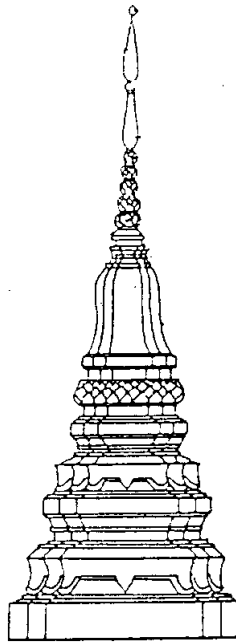
ส่วนประกอบของหน้าบันโบสถ์ - วิหาร

๑. ซ้อฟ้า
๒. บราลี
๓. ไบระกา
๔. แปลาน
๕. ตัวล้ายอง
๖. แปหาญหรือแปงวง
๗. สายหนักัน
๘. ทางหงส์
๙. ลายอุดหน้าปีกนกหรือลายหน้าอุดเต้า
๑๐. สะพานหนู
๑๑. ตีนผี
๑๒. เขิงชาย
๑๓. กระจดิง
๑๔. บัวปลายเสา
๑๕. ทวย
๑๖. ลายรวงผึ้ง
๑๗. สาหร่าย
๑๘. กระจังฐานพระ
๑๙. แผงแรคออสอง

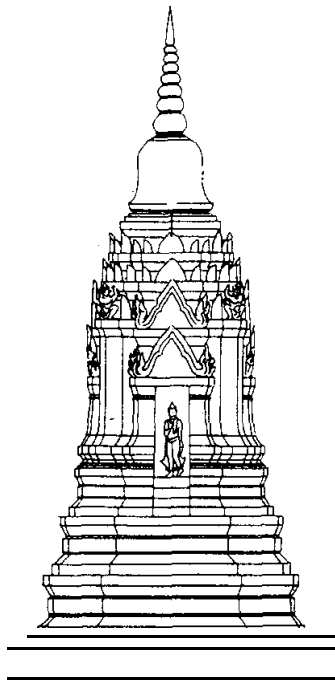

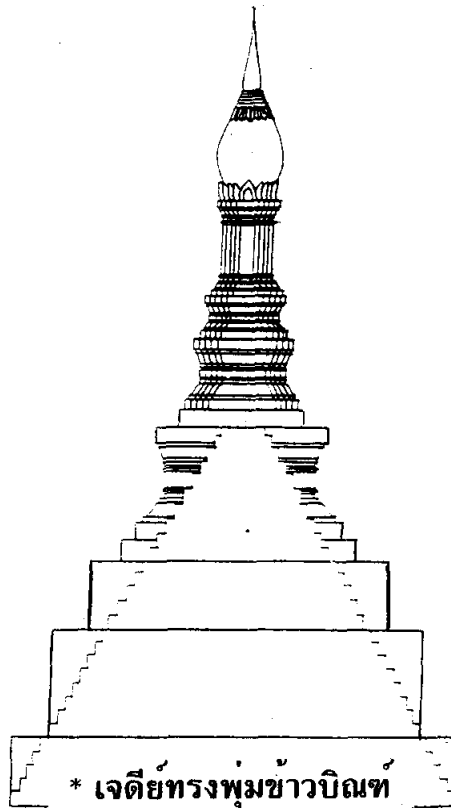
เจดีย์ทรงกลมแบบลังกา

เจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง

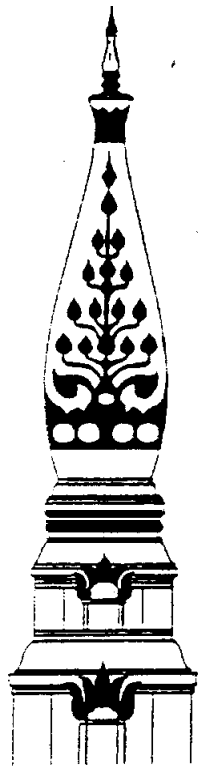

* เจดีย์ทรงปราสาทยอด

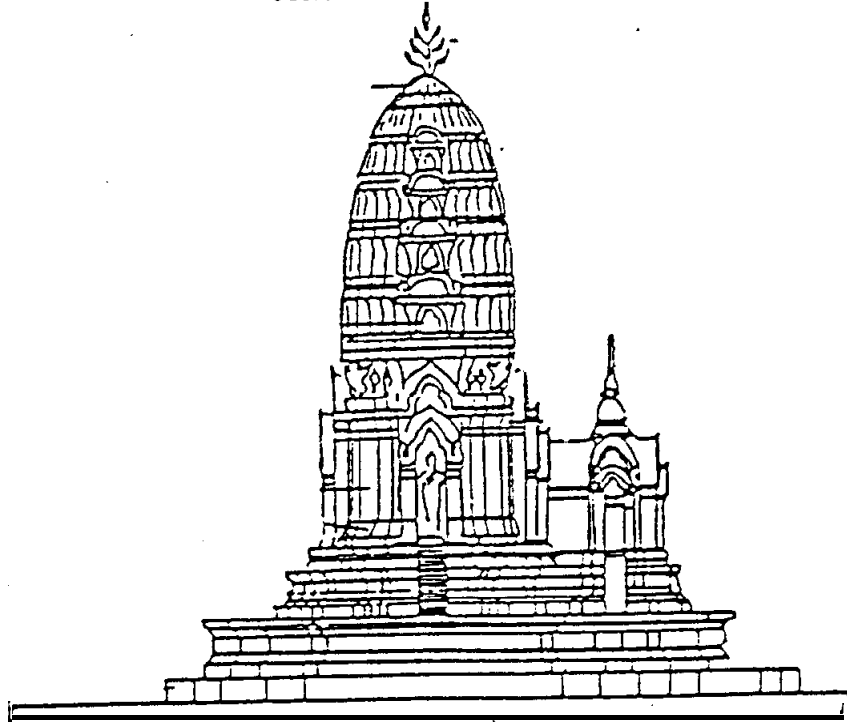

* เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์

* ภาพลายเส้นโดย อาจารย์สันติ เล็กสุขุม

เจดีย์ทรงดอกบัวเหลี่ยม

ปรางค์

6. งานประณีตศิลป์

หมายถึงงานศิลปกรรมการตกแต่งทำสิ่งที่ต้องการความละเอียดมาก ๆ งานประณีตศิลป์ของไทยมีอยู่มากมายหลายประเภท มีทั้งในส่วนที่ทำเพื่อการตกแต่งสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องเรือน ยานพาหนะ อาคารสถาน และวัตถุอื่น ๆ

สำหรับงานประณีตศิลป์เพื่อการตกแต่ง อาคารสถาน ศาสนสถาน และพระมหาปราสาทราชวังซึ่งปรากฏความงดงาม และคุณค่าทางศิลปกรรม จะนิยมตกแต่งด้วยประเภทของงานดังต่อไปนี้¹

6.1 งานประณีตศิลป์ประเภทลงรักปิดทอง

เป็นงานประณีตศิลป์ที่เรียกตามชื่อวัสดุที่ใช้ คือรักกับทองคำเปลว “รัก” เป็นยางไม้ที่ได้มาจากต้นน้ำเกลี้ยงซึ่งเป็นไม้อื่นต้น ยางรักมีคุณสมบัติในการรักษาเนื้อไม้ให้ความคงทนถาวร จึงนิยมนำมาทาบบนผิวเนื้อไม้ใช้เป็นวัสดุเคลือบผิวงานลงรักปิดทองโดยทั่วไปมีการตกแต่ง ดังนี้

(1) การลงรักปิดทอง เป็นงานตกแต่งผิวของสิ่งต่าง ๆ ให้แลดูสวยงามวาวมันไปด้วยสีทองคำเปลว งานประณีตศิลป์ประเภทนี้น่าจะมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นการปิดทองพระพุทธรูปเพื่อให้ผู้พบเห็นเกิดความเลื่อมใสศรัทธา เช่นพระพุทธรชินราช และพระศรีศากยมุนี เป็นต้น การลงรักปิดทองสามารถทำได้ทั้งกับเครื่องไม้และเครื่องปูน

การลงรักปิดทองบนลวดลายปูนปั้น นิยมปิดทองเฉพาะส่วนที่เป็นลวดลายเท่านั้น ส่วนที่เป็นพื้นจะติดกระจกสีที่ตัดเป็นชิ้นสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ เรียงเป็นระเบียบในพื้นที่ช่องไฟระหว่างลวดลาย เรียกการลงรักปิดทองแบบนี้ว่า “ปิดทองร่องกระจก”

ส่วนการลงรักปิดทองบนลวดลายสลักไม้ ไม่นิยมติดกระจกลงในพื้นช่องไฟ เพราะเป็นการลำบากที่จะตัดกระจกเป็นชิ้นเล็กมาก ๆ แต่จะใช้สีแดงเขียนระบายลงในพื้นช่องไฟ เป็นการช่วยหนุนให้ลวดลายเด่นชัดขึ้น เรียกการลงรักปิดทองแบบนี้ว่า “ปิดทองร่องชาด” ชาดหมายถึงสีแดง การลงรักปิดทองร่องชาดก็คือปิดทองที่ลวดลายแล้วทำพื้นในร่องเป็นสีแดง

(2) การปิดทองรดน้ำ งานประณีตศิลป์ประเภทปิดทองรดน้ำ เป็นงานประณีตศิลป์ของไทยที่มีประวัติการณ์เป็นมานานกว่า 400 ปี หลักฐานทางถาวร

วัตถุที่เป็นประจักษ์พยานงานประณีตศิลป์ประเภทนี้มีปรากฏได้ทำการตกแต่งฝาผนัง พระมหาปราสาท และพระราชมณเฑียร ทำตกแต่งบานประตู บานหน้าต่าง ฝาตู้หนังสือ ฝาหีบหนังสือ และเครื่องใช้ต่าง ๆ มีมาแต่สมัยอยุธยาโดยลำดับ เช่น ศาลาการเปรียญ ที่วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

การเขียนปิดทองรดน้ำ ในปัจจุบันยังคงมีช่างทำงานประณีตศิลป์ ประเภทนี้อยู่เป็นจำนวนไม่น้อย งานศิลปกรรมที่ต้องการตกแต่งด้วยการเขียนปิดทองรดน้ำมีตัวอย่าง เช่น บานประตู บานหน้าต่างประจำโบสถ์และวิหาร ตู้หนังสือ หีบพระธรรม ฉากกั้นห้อง ภาชนะประเภทแจกัน ชันน้ำ หีบบุหรี พาน ตะลุ่ม ฯลฯ

6.2 งานประณีตศิลป์ประเภทประดับมุก

งานประณีตศิลป์ประเภทนี้ เป็นงานที่นำเอาเปลือกหอยมุกชนิดหนึ่ง มาตัดเขียนแต่งให้เป็นลวดลายเป็นรูปอย่างใดอย่างหนึ่งติดประดับลงบนพื้นกระดานโดยอาศัยยางรักและรักสมุกเป็นตัวจับยึดและทำเป็นพื้นหลนลายเปลือกหอยให้แลดูเด่นชัด

งานประณีตศิลป์ประเภทประดับมุก มีปรากฏหลักฐานในเอกสารเก่า ถึงรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา งานประณีตศิลป์ประเภทประดับมุกที่ได้รับความนิยมและนับถือว่าเป็นสิ่งมีค่าสูง ทั้งนี้เพราะต้องอาศัยความประณีตและความสามารถของช่างที่มีฝีมือมาก งานประณีตศิลป์ประเภทประดับมุก ในสมัยอยุธยาที่เป็นถาวรวัตถุซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาถึงปัจจุบัน ได้แก่

- บานประตูหอพระมณเฑียรธรรม ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม บานประตูนี้แต่เดิมเป็นบานพระอุโบสถวัดบรมพุทธาราม จังหวัดอยุธยา
- บานประตูวิหารหลวง วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก

ในสมัยรัตนโกสินทร์ มีงานประณีตศิลป์ประดับมุกตกแต่งบานประตู ศาสนสถานหลายแห่งที่น่าสนใจ คือ

- บานประตูพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
- บานประตูพระอุโบสถวัดพระเชตุพลวิมลมังคลาราม
- บานประตูพระอุโบสถวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ศิลปวัตถุซึ่งทำตกแต่งประดับมุกเป็นเครื่องครุภัณฑ์ชิ้นสำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์ที่ควรกล่าวในที่นี้คือ

- พระแท่นบรรทมประดับมุก ในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ฝีมือเจ้าพระยามหาเสนา (บุญนาค) ซึ่งสร้างกันกับพระแท่นราชบัลลังก์
- พระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุก ในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ฝีมือเจ้าพระยามหาเสนา (บุญนาค)

6.3 งานประณีตศิลป์ประเภทประดับกระจก

งานตกแต่งที่เป็นประณีตศิลป์อีกประเภทหนึ่งได้แก่งานประดับกระจกสีเป็นลวดลายแบบต่าง ๆ ทำตกแต่งประดับอาคารสถาน และภาชนะเครื่องใช้นานาชนิด งานประณีตศิลป์ประเภทประดับด้วยกระจกสีนี้ได้หลักฐานเป็นเอกสารรุ่นเก่าในสมัยอยุธยาขึ้นไปจนถึงสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ต่อมาภายหลังงานประดับกระจกจะเป็นสิ่งซึ่งได้รับความนิยมแพร่หลาย และทำสืบต่อ ๆ กันมาโดยลำดับ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีการส่งเสริมการประดับตกแต่งด้วยกระจกสีขึ้นหน้าขึ้นตามากถึงกับทางราชการได้จัดตั้งโรงงานหุงและทำกระจกสีขึ้นเป็นหน่วยงานหนึ่งเรียกว่า กรมช่างกระจก ทำกระจกสีต่าง ๆ ส่งให้แก่ทางราชการได้ใช้ตกแต่งวัดวาอารามตลอดมาในสมัยรัชกาลที่ 3

งานประณีตศิลป์ประเภทประดับกระจกนี้ ได้ทำในการตกแต่งตั้งแต่สิ่งของขนาดย่อม ๆ เช่น ตะลุ่ม พาน เตียบ ขึ้นไป จนกระทั่งสิ่งของขนาดใหญ่ เช่น ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ตัวลายองปิดพื้นหน้าบัน ประดับฝาผนัง หอไตร ฝาตู้ เหลี่ยมเส้า ฯลฯ

วิธีและกระบวนการประดับกระจกมีต่าง ๆ กันหลายแบบ ในที่นี้จะกล่าวพอสังเขปตามที่มีตัวอย่างปรากฏเห็นได้ทั่วไป คือ

(1) **ประดับกระจกพื้นลาย** คือ การใช้กระจกสีต่าง ๆ ตัดย่อยออกเป็นชิ้นขนาดเล็ก เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสบ้าง สามเหลี่ยมบ้าง หกเหลี่ยมบ้าง นำมาประดับเป็นลวดลายชนิดเรขาคณิต เป็นแบบและสลัปลีต่าง ๆ กันบนพื้นราบแผ่คลุมเต็มพื้นนั้น ๆ เช่น ทำบนท้องเส้า หรือฝาผนังหอไตร ฝาตู้ เป็นต้น

(2) **ประดับร่องกระจก** คือ การประดับกระจกสีซึ่งตัดย่อยเป็นชิ้นเล็ก ๆ ลงในร่องที่แกะลึกลงไป ระหว่างตัวลายแกะด้วยไม้หรือลายปั้นด้วยปูน ปิดทองคำเปลว เพื่อขับเป็นพื้นช่วยขับให้ลวดลายแลดูเด่นขึ้น

(3) **ประดับกระจกลายยา** คือ การประดับกระจกซึ่งเข้าใจว่าเลียนแบบและดัดแปลงมาจากการประดับมุกของจีน คือ ใช้พื้นทำด้วยไม้เนื้อแน่น นำมาแกะ

ตรงส่วนที่ประสงค์จะทำเป็นลวดลายให้เป็นร่องตื้น ๆ ลงในพื้นที่ไม้แล้วตัดกระจกให้เป็นรูปลวดลายมีขนาดและรูปร่างเท่ากับร่องที่แกะเตรียมไว้ใช้ยารักผสมสมุกทาลงในพื้นที่ร่องพอสมควร แล้วจึงตัดกระจกฝังลงในร่องนั้น ๆ แต่ละช่อง ๆ จนครบกระบวนการของลวดลาย การประดับกระจกลายยานี้จะปิดทองคำเปลวทับบนผิวพื้นส่วนที่มีได้แกะเป็นร่องเพื่อประดับกระจก

6.4 งานประณีตศิลป์ประเภทประดับกระเบื้องเคลือบ

งานประณีตศิลป์ประเภทนี้ กล่าวได้ว่าช่างไทยได้รับอิทธิพลทั้งแบบอย่างและวิธีการมาแต่ชาวจีน การประดับกระเบื้องเคลือบส่วนมากทำในการตกแต่งอาคารสถานประเภทก่ออิฐถือปูนตกแต่งประดับประดาพระปราสาท เจดีย์ และรูปประติมากรรมต่าง ๆ ความนิยมทำการตกแต่งด้วยงานประณีตศิลป์ประเภทนี้ ยังไม่อาจสืบหาหลักฐานว่าได้รับเริ่มทำกันแต่สมัยใด เป็นแต่รู้กันว่าคงจะได้ทำกันมาแต่ในสมัยอยุธยา หลักฐานที่เป็นประจักษ์พยานในทางวัตถุในสมัยนี้ปรากฏร่องรอยประดับกระเบื้องบนหน้าพระวิหารวัดวรเชษฐารามแห่งหนึ่ง วัดนี้สร้างขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ความนิยมทำประดับตกแต่งด้วยกระเบื้องเคลือบดูจะเป็นที่นิยมแพร่หลาย มีปรากฏการประดับกระเบื้องตกแต่งผนังไฟที่รอบพระมณฑปในวัดพุทไธสวรรย์

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ การตกแต่งด้วยวิธีประดับกระเบื้องเคลือบรุ่งเรืองมากในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว งานประดับกระเบื้องเคลือบตกแต่งที่เด่น ๆ ในสมัยนี้ได้แก่

- การประดับกระเบื้องเคลือบพระมหาพุทธปราสาท ฝาผนังพระวิหาร พระมณฑป และพระเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองในวัดอรุณราชวราราม
- การประดับกระเบื้องเคลือบหน้าบันพระอุโบสถและพระวิหารวัดราชโอรสาราม บางขุนเทียน ธนบุรี
- การประดับกระเบื้องเคลือบหน้าบันพระอุโบสถวัดเทพธิดาราม สาราณราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร

อนึ่ง งานประณีตศิลป์ประเภทประดับกระเบื้องเคลือบในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับการสนับสนุนจากทางราชการมาก ถึงกับจัดให้มีโรงทำการปั้นเผาและเคลือบสี กระเบื้องส่งให้ทางราชการเพื่อนำไปบูรณะปฏิสังขรณ์ตกแต่งประดับวัดวาอารามต่าง ๆ

การประดับตกแต่งกระเบื้องเคลือบนี้ มีทำหลายวิธีดังนี้

(1) การประดับกระเบื้องถ้วย การทำตกแต่งด้วยวิธีนี้ ใช้ถ้วยชาม จาน จานเชิง และโถขนาดต่าง ๆ นำขึ้นไปติดประดับทั้งลูก โดย จัดคัดเลือกขนาด รูปร่าง สีสันทัน และลวดลายให้เข้าชุดกันนำเอาส่วนกันถ้วยกันโถฝังติดกับพื้นปูนเป็นลำดับไป การประดับกระเบื้องถ้วยวิธีนี้มีที่ทำได้งาม ๆ และพอไปชมได้ คือ ที่วิหารในวัดอินทาราม หรือวัดบางยี่เรือ ธนบุรี

(2) การประดับชั้นเศษกระเบื้องถ้วย การประดับวิธีนี้ใช้เศษถ้วย เศษชามกระเบื้อง ตัดแต่งให้เป็นรูปร่างต่าง ๆ นำมาจัดเข้าด้วยกันให้เป็นดวงดอกไม้ ใบไม้และลวดลายต่าง ๆ โดยอาศัยปูนเป็นสิ่งยึดให้ติดต่อเข้าด้วยกัน และประดับลงบนพื้นผนังเครื่องก่อ ตัวอย่างการตกแต่งประดับด้วยเศษกระเบื้องถ้วยที่งาม ๆ ได้แก่

- การประดับกระเบื้องเศษถ้วย ตกแต่งพระเศวตกุฎาคาร หรือวิหารยอด ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

- การประดับกระเบื้องเศษถ้วย ตกแต่งพระมณฑปพระไตรปิฎกในวัดพระเชตุพลวิมลมังคลาราม

(3) การประดับกระเบื้องลายปั้น วิธีการแบบนี้ใช้กระเบื้องที่ปั้นให้เป็นลวดลายเคลือบสีเขียนสีเป็นกลีบ ดอก ก้าน ใบ แต่ละส่วน ๆ นำมาติดประดับเป็นลวดลายตามที่คิดแบบไว้แต่แรก การประดับแบบนี้ ได้แก่

- การประดับลวดลายกระเบื้องเคลือบตกแต่งหน้าบันพระอุโบสถวัดราชโอรสาราม บางขุนเทียน ธนบุรี

- การประดับลวดลายกระเบื้องเคลือบ ตกแต่งหน้าบันพระอุโบสถวัดบวรนิเวศ

(4) การประดับกระเบื้องเคลือบลายเขียน คือ ใช้กระเบื้องซึ่งทำเป็นแผ่นหน้าเรียบ สีเหลี่ยมจตุรัส สีเหลี่ยมผืนผ้าขนาดต่าง ๆ เขียนแม่ลายทำเป็นสีสันทันต่าง ๆ สำเร็จลงในแต่ละแผ่น นำมาประดับติดต่อกันไปบนพื้นที่ราบ ๆ ขนาดกว้าง เช่น ฝาผนังอาคารสถานที่ เหลี่ยมเสา พนักกำแพงแก้ว งานประดับกระเบื้องเคลือบลายเขียนนี้ ได้แก่

- การประดับกระเบื้องเคลือบลายเขียนฝาผนังพระวิหารวัดอรุณราชวราราม ธนบุรี

- การประดับกระเบื้องเคลือบลายเขียน ฝาผนังพระพุทธ
ปรางค์ หรือปราสาทพระเทพบิดรในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
- การประดับกระเบื้องเคลือบลายเขียนฝาผนัง พระ
ระเบียง พระอุโบสถ พระวิหาร พระมหาเจดีย์ ในวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

6.5 งานประณีตศิลปประเภทปูนปั้น

งานประณีตศิลปประเภทนี้ คือ การตกแต่งด้วยวิธีปั้นปูน ทำเป็น
ลวดลายบ้าง รูปภาพต่าง ๆ บางติดกับพื้นซึ่งเป็นเครื่องก่อ หรือพื้นไม้ก็มี แล้วปิดทอง
คำเปลว หรือระบายสีเคลือบผิวไว้ก็มี และที่ปล่อยให้เป็นสีปูนตามธรรมชาติก็มี

การปั้นปูนเป็นลวดลาย หรือรูปภาพเพื่อการตกแต่งนี้ กล่าวได้ว่า
เป็นงานประณีตศิลปที่มีต้นกำเนิดในเมืองไทยมาช้านานมาก ในสมัยทวารวดีมีการทำปั้น
ปูนเป็นลวดลายและรูปภาพติดประดับตกแต่งพระสถูปเจดีย์และศาสนาสถานต่าง ๆ หลัก
ฐานงานประณีตศิลปประเภทนี้ยังมีเหลือตกมาถึงปัจจุบัน

ความนิยมปั้นปูนเพื่อการตกแต่งศาสนสถาน ปรากฏแพร่หลาย
มากในสมัยเชียงแสนและสมัยสุโขทัย งานปั้นปูนชิ้นเด่น ๆ สมัยเชียงแสนที่ควรชม คือ
ลวดลายปั้นปูนตกแต่งพระสถูปเจดีย์ที่วัดป่าสัก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย รูป
ภาพประดับพระวิหารวัดโพธารามหรือวัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนงานปั้นปูน
ประเภทที่ทำเป็นลวดลายอันงดงามในสมัยสุโขทัย ซึ่งยังคงเหลือให้ดูได้ คือ ลายปั้นปูน
ประดับฝาผนังพระวิหารหลวง วัดนางพญา เมืองศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

ในสมัยอยุธยา การตกแต่งประเภทปั้นปูนได้รับความนิยมแพร่
หลายไม่แพ้การสลักไม้ งานปั้นปูนชิ้นเด่น ๆ ในสมัยนี้น่าชม คือ

- งานปั้นปูนเป็นภาพเรื่องชาดก และพุทธประวัติที่พระ
อุโบสถวัดไล อำเภอกำแพง จังหวัดลพบุรี
- งานปั้นปูนเป็นเรื่องพุทธประวัติที่ผนังเมรุทิศวัดไชย
วัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- งานปั้นปูนเป็นลวดลาย ตกแต่งฐานเสมา หน้าบันวัด
สระบัว ลวดลายหน้าบันพระอุโบสถ วัดเขabanไทรอิฐ และลวดลายหน้าบันพระอุโบสถวัด
ใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

สมัยรัตนโกสินทร์ ยังคงสืบทอดความนิยมในการตกแต่งด้วยวิธี
ปั้นปูน ฐานชุกชี ฐานรัตนบัลลังก์รองรับพระพุทธรูปปฏิมาในพระอุโบสถแต่ละวัดได้รับการ
ตกแต่งด้วยลวดลายปั้นปูนทั้งสิ้น

7. นาฏศิลป์ ดนตรี และเพลงไทย

7.1 นาฏศิลป์และการละเล่นของไทย

เป็นศิลปะและการแสดงที่อาจได้รับอิทธิพลมาจากชาติอื่นบ้าง
แล้วนำมาดัดแปลงจนเป็นศิลปะไทย สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่²

7.1.1 โขน

เป็นการแสดงที่ใช้การเต้นประกอบจังหวะดนตรี และคำ
พากษ์เจรจาเป็นสำคัญ และมีการรำประกอบบ้าง ท่าทางที่เด่นและรำแสดงความหมาย
และอารมณ์ประกอบเข้ากับดนตรีหรือถ้อยคำในบทร้อง บทพากษ์และบทเจรจา ผู้แสดง
ส่วนมากเป็นผู้ชาย แบ่งออกเป็น 4 พวกใหญ่ ๆ คือ พระ นาง ยักษ์ และลิง ตัว
ยักษ์และตัวลิงสวมหัวโขนด้วย เรื่องที่แสดงนิยมเพียงรามเกียรติ์เรื่องเดียว

7.1.2 ละคร

เป็นการแสดงซึ่งใช้การรำประกอบกับบทร้อง (กลอน)
และดนตรี ซึ่งมีมาแต่สมัยอยุธยา ละครตามแบบแผนของไทยมี 3 ชนิด ได้แก่ละคร
ชาตรี ละครนอก และละครในจนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 5 ไทยได้รับอิทธิพลตะวันตก
มากขึ้นเป็นผลให้เกิดละครชนิดใหม่ ๆ ขึ้นมาอีก 4 ชนิด ได้แก่ละครดึกดำบรรพ์
ละครพื้นทาง ละครเสภา และละครพูด

(1) ละครชาตรี เป็นละครพื้นบ้านแบบดั้งเดิม ใช้
แสดงในงานต่าง ๆ ได้ทุกโอกาส เดิมผู้แสดงเป็นชายล้วน ต่อมาใช้ผู้หญิงแสดงด้วย
ตัวละครต้องร้องและเจรจาเองพร้อมกับการรำรำ มีการบรรเลงปี่พาทย์แทรกเป็นตอน ๆ
การดำเนินเรื่องรวบรัด รวดเร็ว มุ่งให้คนดูสนุกสนานเพลิดเพลิน ปัจจุบันนิยมแสดงใน
การแก้บนเป็นส่วนใหญ่ ละครชาตรีมีความเกี่ยวพันกับการแสดง “โนรา” ที่นิยมเล่นกัน
ในภาคใต้

(2) **ละครนอก** คือละครที่เล่นกันตามพื้นบ้าน นอกพระบรมมหาราชวังแต่ก่อนผู้ชายเป็นคนเล่นเท่านั้น เรื่องที่ใช้แสดงมีมากมาย เช่น สังข์ทอง ไกรทอง คาวี ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี (ยกเว้น 4 เรื่อง คือ รามเกียรติ์ อุณรุท อิเหนา ตาหลัง)

ละครนอกไม่มีความประณีตในเชิงร่ายรำเหมือนละครใน นิยมเล่นบทรดลกให้คนดูสนุกสนานด้วย การดำเนินเรื่องใช้การร้องและการเจรจา มีปีพาทย์บรรเลงประกอบ

(3) **ละครใน** เป็นละครที่มีความเป็นยอดในทางศิลปะเกิดขึ้นในราชสำนักสมัยอยุธยาตอนปลาย ใช้ผู้หญิงแสดงล้วน เรื่องที่ใช้แสดงมีอยู่เพียง 4 เรื่อง คือ รามเกียรติ์ อุณรุท อิเหนา และตาหลัง

ละครในแสดงถึงศิลปะชั้นสูงในทุก ๆ ด้าน ได้แก่ ทำร่างกาย ทำนองเพลงไพเราะ ผู้แสดงงาม รำได้ถูกต้องงดงาม ดนตรีบรรเลงดี บทละครแต่งอย่างประณีตบรรจงการดำเนินเรื่องค่อนข้างช้า มุ่งบรรยายเนื้อความในรายละเอียด เช่น ชมธรรมชาติ ชมพาหนะ ฯลฯ ใช้การร้องเป็นส่วนใหญ่ มีการบรรเลงปีพาทย์ประกอบทำรำ

(4) **ละครดึกดำบรรพ์** มีลักษณะคล้ายแบบโอเปร่า (Opera) ของฝรั่ง ยังคงรักษาแบบฉบับกระบวนรำของละครในที่งดงามไว้ แต่ปรับปรุงให้ทันสมัย ผู้แสดงร้องบทของตนเอง เลือกเพลงไทยเดิมที่ไพเราะมาขับร้อง บางตอนให้ตัวละครพูด มีการสร้างฉากและเปลี่ยนฉากตามท้องเรื่อง เครื่องดนตรีที่ใช้ เลือกแต่ที่มีเสียงทุ้มนุ่มนวลมารวมวงบรรเลง

(5) **ละครพื้นทาง** คือ การนำเอาทำรำ เพลงร้อง และดนตรีของละครหลายแบบและของชาติอื่น ๆ มาดัดแปลงผสมกันเป็นละครแบบใหม่ ละครพื้นทางเหมาะสำหรับเล่นเรื่องที่เกี่ยวกับต่างชาติต่างภาษา เช่น ราชาริราช มีการสร้างฉากประกอบ ปรับปรุงลีลาการแสดงให้น่าดูน่าฟัง และทันสมัยขึ้น

(6) **ละครร้อง** หมายถึงละครที่อาศัยการร้องเป็นการดำเนินเรื่อง ผู้แสดงแต่งกายธรรมดา ไม่มีการร่ายรำ มีแต่ร้องและออกท่าทางตามบทแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ละครร้องล้วน ๆ และละครร้องสลับพูด เนื้อเรื่องมักเป็นเรื่องของคนธรรมดาและเป็นเรื่องราวร่วมสมัย

(7) ละครพูด ใช้ศิลปะของการพูดเป็นการดำเนินเรื่อง ทำทางที่แสดงประกอบเป็นไปตามธรรมชาติ

7.1.3 ลิเก

ได้เค้ามาจากการแสดง “ดีเกร์” ของพวกมลายู ซึ่งเข้ามาในเมืองไทยประมาณปลายรัชกาลที่ 4 เลียนแบบวิธีการแสดงของละครนอก ตัวละครเป็นผู้ร้องบทเองโดยคิดบทขึ้นมาสด ๆ และมีการเจรจาแทรกเป็นตอน ๆ มีปีพาทย์บรรเลงประกอบให้ตัวละครรำ ทำรำไม่ประณีตนัก ในเรื่องเครื่องแต่งตัว เลียนแบบจากเครื่องต้นและเครื่องแต่งตัวของขุนนางและเจ้านาย นำมาดัดแปลงให้ดูมีสีสันแพรวพราว ตัวละครมักสวมถุงเท้ายาวสีขาว ซึ่งแปลกกว่าการแสดงชนิดอื่น ลักษณะเฉพาะของลิเกคือ “การออกแขก” ก่อนจะเริ่มการแสดงเพื่อเป็นการบูชาครูหรือกล่าวถึงการแสดงที่จะตามมา

7.1.4 หนัง

หนังเป็นมหรสพเก่าแก่ของไทยมี 2 ประเภท คือ หนังใหญ่หนังตลุง

(1) หนังใหญ่ เล่นเฉพาะในงานใหญ่ ๆ เท่านั้น เป็นการแสดงที่ใช้ภาพแกะสลักบนหนังวัวหรือหนังควาย เป็นตัวละครตัวเดียวหรือ 2-3 ตัว บนแผ่นเดียวกัน บนตัวหนังมีไม้คาน 2 อันสำหรับคนเชิดถือ คนเชิดใช้ทำทางแสดงด้วยลำตัวและขาเป็นสำคัญ ประกอบคำพากย์ คำเจรจา และปีพาทย์ คนเชิดเป็นชายล้วน แสดงบทบาทของตัวหนังซึ่งมีทั้งทำพระ นาง ยักษ์ และลิง ผู้แสดงจะเชิดอยู่ทั้งหลังจอและหน้าจอ

(2) หนังตลุง เป็นมหรสพที่ได้รับความนิยมมากที่สุด ในภาคใต้ รับวิธีการแสดงมาจากชวาและมลายู เป็นการแสดงที่ต้องการให้เกิดเงาบนจอ เช่นเดียวกับหนังใหญ่ แต่ขนาดเล็กกว่ากันมาก การเชิดหนังตลุงเล่นอยู่หลังจอ ผู้เชิดต้องพากย์หนังเองระหว่างที่เชิดหนังด้วย

7.1.5 หุ่น

มีมาแต่สมัยอยุธยา เรียกว่า “หุ่นใหญ่” หรือ “หุ่นหลวง” ตัวหุ่นสร้างเป็นรูปคนเต็มตัว สูงประมาณ 1 เมตร แต่งตัวเหมือนละครทุก

แขก กลองมลายู กลองชนะ เปิงมางคอก สองหน้า ตะโล้ดโป้ด กลองยาว มโหระทึก กลองจีน กองแเอ้ร ฯลฯ

(4) เครื่องเป่า ได้แก่เครื่องดนตรีที่ใช้ลมเป่าผ่านไป ตามความยาวปล่อยลมออกตามรูที่เจาะไว้ มีหลายชนิด เช่น

- ขลุ่ยหลีบ ขลุ่ยอู้ ขลุ่ยเพียงออ
- ปีนอก ปีกกลาง ปี่ใน ปี่โฉน ปี่ชวา ปี่มอญ
- แคน แตร สังข์ แตรรองน ฯลฯ

7.2.2 วงดนตรี

เครื่องดนตรีต่าง ๆ นำมารวมเล่นด้วยกันเป็นวงดนตรี สามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

(1) วงปี่พาทย์ คือวงดนตรีซึ่งมีปี่เป็นผู้นำการบรรเลง มีระนาดฆ้อง กลอง เป็นเครื่องร่วมบรรเลง เดิมเรียกพิณพาทย์เพราะใช้พิณบรรเลงนำ ต่อมา สมัยหลังใช้ปี่แทน จึงเรียกปี่พาทย์ และแม้ว่าบางวงจะไม่มีปี่บรรเลง เช่นใช้ขลุ่ย แทน ก็ยังเรียกว่าวงปี่พาทย์อยู่นั่นเอง หากระนาดเอกบรรเลงโดยใช้ไม้หุ้มผ้าตีกั้เรียกว่าปี่พาทย์ไม้นวม หากใช้ไม้แข็งตีเสียงจะดังแหลมกว่าเรียกว่าปี่พาทย์ไม้แข็ง

(2) วงเครื่องสาย คือวงดนตรีที่ใช้เครื่องสายบรรเลง เป็นหลักร่วมกับเครื่องประกอบจังหวะ และเครื่องเป่าที่มีเสียงเบาและนุ่มนวล เช่น ขลุ่ย

(3) วงมโหรี คือการรวมวงดนตรีปี่พาทย์และเครื่องสายเข้าด้วยกันเป็นวงใหญ่ เดิมเป็นวงดนตรีสำหรับผู้หญิงเล่น

(4) วงผสมประเภทอื่น ๆ

7.3 เพลงไทย

เรื่องของเพลงไทยประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้⁴

7.3.1 จังหวะของเพลงไทย

โดยทั่วไปแล้วเพลงไทยมีอัตราจังหวะอยู่เพียง 3 แบบคือ

(1) จังหวะช้า เรียกว่าเพลง “อัตรา 3 ชั้น” เพลง 3 ชั้นใช้เวลาในการขับร้องและบรรเลงนานมาก ลีลาของการเอื้อนเสียงจะไปอย่างเชื่องช้า

แต่มีความวิจิตรพิศดารมาก ดนตรีก็รับยาวมากอีกด้วย ระยะเวลาที่ฉิ่งตี ฉิ่งฉับนั้นซ้ำมาก ร้องและบรรเลงยาก ฟังยาก แต่เป็นระดับยอดสุดของเพลงไทย ซึ่งผู้ร้องหรือบรรเลงจะต้องฝึกฝนเป็นเวลานาน

(2) จังหวะปานกลาง เรียกว่า “อัตรา 2 ชั้น” เพลงจังหวะปานกลางในอัตรา 2 ชั้น เป็นเพลงที่ฟังง่าย ไม่ยืดยาวจนน่าเบื่อ ขับร้องได้ง่ายกว่าเพลง 3 ชั้น และมีความกระฉับกระเฉงมากกว่าด้วย ส่วนมากใช้เป็นเพลงขับร้องสำหรับในการแสดงนาฏศิลป์ เช่นละครและโขน เป็นต้น

(3) จังหวะเร็ว ได้แก่เพลงในอัตรา “ชั้นเดียว” เพลงจังหวะเร็ว หรือในอัตราชั้นเดียวนั้น มีท่วงทำนองและลีลารวดเร็วคึกคักมาก มีอารมณ์ครึกครื้นเร่าร้อน สนุกสนาน ขาดความสง่า อาจใช้เป็นเพลงบรรเลงเพื่อแสดงอารมณ์ที่ต้องการความรวดเร็ว เช่น ความโกรธ ความรีบร้อน เป็นต้น

7.3.2 ประเภทของเพลงไทย

เพลงไทยแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

(1) เพลงที่บรรเลงด้วยดนตรีล้วน ๆ มีอยู่ด้วยกันหลายชนิด แต่ที่ควรทราบมีดังนี้

- เพลงโหมโรง ใช้บรรเลงก่อนเริ่มกิจกรรมหรือการแสดง เช่น โหมโรงเสภา บรรเลงก่อนเล่นเสภา

- เพลงหน้าพาทย์ บรรเลงประกอบพิธีกรรม เช่น บรรเลงเพื่ออัญเชิญครูบาอาจารย์มาชุมนุมกัน หรือใช้เป็นเพลงประกอบทำรำในการแสดงโขน เช่น เพลงเชิด เสมอ บาทสฤณี เป็นต้น

- เพลงเรื่อง คือเพลงที่บรรเลงเป็นชุดต่อกันหลาย ๆ เพลง โดยเลือกเอาเพลงที่มีท่วงทำนองคล้ายกันมาเล่นติดต่อกันเข้าเรื่อง ๆ เช่น เพลงเรื่องฉิ่งพระฉันท เพลงเรื่องสร้อยสน เป็นต้น

- เพลงทางเครื่อง ใช้บรรเลงต่อท้ายเพลงที่บรรเลงจบแล้วแต่ต้องการแสดงฝีมือต่บท้ายอีกด้วยการเล่นอย่างรวดเร็วและกระฉับกระเฉง เช่น เล่นเพลงแขกมอญจบแล้วต่อยด้วยทางเครื่องเพลงมอญซึ่งเล่นอย่างรวดเร็ว ครึกครื้นด้วยจังหวะอันเร่าร้อนให้เกิดความสนุกสนานขึ้น

(2) เพลงประกอบการขับร้อง ส่วนมากใช้บรรเลงต่อท้ายการขับร้องเรียกว่า “ร้องส่ง-รับ” ซึ่งอาจจะเป็นเพลงในจังหวะ 3 ชั้น 2 ชั้น หรือชั้นเดียวก็ได้ บางครั้งอาจจะบรรเลงไปพร้อมกับการขับร้องเรียกว่าการบรรเลงและขับร้องอย่าง “ล้าลอง” เพลงขับร้องมีดังนี้

- เพลงตับ คือเพลงหลาย ๆ เพลงที่มีจังหวะเหมือนกัน (จังหวะ 3 ชั้นทุกเพลงหรือ 2 ชั้นทุกเพลง) โดยนำเพลงเหล่านั้นมาบรรเลงขับร้องต่อกันจนเป็นเรื่องราวขึ้น หรือกลายเป็นเพลงชุดตัวอย่าง เช่น เพลงชุดพระลอลงสวนก็เรียกว่าตับพระลอลงสวน ซึ่งเป็นเพลง 2 ชั้น ล้วน ๆ

- เพลงเถา เป็นเพลงขนาดยาว ซึ่งมีแบบแผนกำหนดตายตัวไว้ว่า จะต้องขับร้องด้วยการเปลี่ยนจังหวะให้ครบทั้ง 3 ประเภท โดยเริ่มต้นที่จังหวะช้า (3 ชั้น) ก่อนเมื่อจบ 3 ชั้นแล้วจึงต่อด้วยอัตรา 2 ชั้น และชั้นเดียวจนจบ การบรรเลงในอัตราลดหลั่นกันเช่นนี้มีลักษณะคล้ายภาษาชนที่มีขนาดลดหลั่นกันเป็นเถาตนเอง

- เพลงเกร็ด คือเพลงในอัตรา 3 ชั้นหรือ 2 ชั้นก็ได้ อันเป็นเพลงที่อยู่โดดเดี่ยวไม่รวมกันไว้เป็นตับ โดยนำมาบรรเลงหรือขับร้องเป็นเพลง ๆ ไปโดยไม่เป็นเรื่องต่อเนื่องกัน และไม่เข้าชุดกับใคร เช่น เพลงเขมรไทยโยค เพลงเถาอาจจะเป็นเพลงเกร็ดก็ได้เช่น เพลงโสมส่องแสง เป็นต้น

7.3.4 การขับร้องเพลงไทย

การขับร้องเพลงไทยนั้นนับเป็นศิลปะที่มีความประณีตมากที่สุดแขนงหนึ่ง มีเทคนิคในการขับร้องที่สูงมาก ผู้ฝึกหัดจะต้องรู้จักการควบคุมกล้ามเนื้อบริเวณคอ ไหล่ ลำตัว ต้องฝึกหัดวิธีการหายใจอาศัยความอดทนความมีมานะพยายาม ความมีใจรัก แต่ถ้าจะให้ดีขึ้นอีกควรมีพรสวรรค์ในด้านนี้ด้วย การขับร้องเพลงไทยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

(1) ร้องธรรมดาหรือร้องเล่น ๆ ไม่ต้องพะวงถึงบันไดเสียงและจังหวะ ร้องคนเดียวสบาย ๆ ตามความสะดวก

(2) ร้องประกอบดนตรี อาจจะเป็นการร้องคลอด้วยดนตรี หรือร้องรับด้วยวงมโหรีปี่พาทย์ ซึ่งจะต้องร้องให้ถูกบันไดเสียงและถูกต้องตามจังหวะจะโคน

(3) ร้องประกอบการรำ เป็นการร้องละครหรือโขน ซึ่งผู้ร้องจะต้องใส่อารมณ์ให้กับเนื้อร้องและท่ารำ ต้องร้องให้ถูกจังหวะบันไดเสียงและในการรำ ซึ่งเป็นการร้องยากที่สุด และต้องฝึกให้มาก

นอกจากการขับร้องทั้ง 3 แบบที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังมีส่วนสำคัญอีกสองอย่างที่ควรทราบคือ การ “ขับ” อย่างหนึ่งและการ “เห่” อีกอย่างหนึ่ง

การขับนั้นลักษณะคล้ายการขับร้องมาก แต่ใช้เวลาสั้นกว่าลีลากระชับกว่า มีเอื้อนน้อย หรืออาจจะไม่มีเลย เช่น การขับเสภา เป็นต้น ใช้ในการบรรยายเรื่องอย่างรวดเร็ว เช่นในการแสดงละครเสภา เป็นต้น

การเห่ก็คล้ายกับการขับ แต่มีทำนองเอื้อนมากกว่า ยืดยาวกว่า บทเห่อาจจะใช้สำหรับการขับกล่อม หรือเห่ประกอบพิธีการต่าง ๆ เช่น พระราชพิธีขึ้นระวางช้างต้น พระราชพิธีเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครและเห่ชมความงามในเรื่องต่าง ๆ เป็นต้น

7.3.5 สำเนียงหรือทางของเพลงไทย

เพลงไทยทุกเพลงเป็นของไทยเราแท้ ๆ แต่เราได้ประดิษฐ์ขึ้นให้มีสำเนียงแตกต่างกันออกไป อุปมาได้เหมือนเสียงพูด หรือภาษาพูดที่มีหลายสำเนียง หลายภาษา มิได้หมายความว่าเราเอาเพลงของชาตินั้นมา หรือแต่งเพลงไทยแล้วใช้ชื่อเป็นของชาติอื่นแทน

เพลงที่ใช้เล่นในเรื่องจีนก็แต่งเป็นสำเนียงจีน เช่น เพลงต่าง ๆ ในชุดตับจูล่ง ก็แต่งเป็นเพลงสำเนียงจีน ชื่อเป็นจีน เช่น จีนฮูหยิน จีนเสียผี จีนขิมเล็ก จีนช้วน เป็นต้น

เพลงที่ใช้เล่นในเรื่องมอญและพม่า ก็แต่งเป็นสำเนียงมอญ สำเนียงพม่า ในชุดราชาธิราช หรือตับสมิงพระราม เช่น พม่าเห่ มอญรำดาบ มอญร้องไห้

เพลงที่อยู่ในชุดเรื่องนางซินเดอเรลลา ก็มีสำเนียงฝรั่ง เช่น วิลินดาโอด ฝรั่งจรกา ฝรั่งรำเท้า เวสุกรรม เป็นต้น

เพลงตับพระร่วงก็มีเพลงสำเนียงเขมรมาต่อกัน เช่น เขมรเขี้ยว เขมรเป่าใบไม้ และเขมรเอวบาง

การที่มีเพลงสำเนียงต่าง ๆ นี้ทำให้เกิดความนิยมในการเล่นดนตรีอีกแบบหนึ่งเรียกว่า “ออกภาษา” ผู้แสดงจะเล่นเพลงสำเนียงต่าง ๆ ติดต่อกันไปอย่างยืดยาว เช่น สำเนียงเขมร มอญ ญวน ลาว ไทย จีน แยก ฝรั่งเศส และพม่า เพลงแต่ละเพลงนั้นมีจังหวะบังคับ ผิดแผกแตกต่างกันไป รสของเพลงนั้นจึงแตกต่างออกไปจนสังเกตได้ชัดและทำให้เกิดมีชีวิตชีวาในการฟังมากขึ้น

8. อาหารไทย

การทำอาหารถือเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ แต่ละชนชาติจะมีลักษณะที่แตกต่างกันไป สำหรับอาหารไทยอาจจำแนกได้ดังนี้

8.1 ลักษณะของอาหาร

อาหารไทยมีลักษณะเด่นที่แตกต่างกับอาหารของชนชาติอื่น ๆ หลายอย่างเช่น

(1) ความปราณีตบรรจงในการตกแต่งวัสดุที่ใช้ทำอาหาร มีการแกะสลัก จลุลวดลาย ผักผลไม้หรือปั้นแต่งวัสดุในการทำอาหารให้เป็นรูปลักษณะสวยงาม น่ารับประทาน สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นชนชาติที่มีศิลปะ

(2) ความหลากหลายของรสชาติ อาหารไทยมีครบถ้วนทุกรส ทั้งเปรี้ยว หวาน มัน เค็ม เข้มข้น อ่อนเบา เผ็ด และจืด การรับประทานอาหารไทยจะได้ครบทุกรสชาติ

(3) มักจะมีเครื่องปรุงที่ผสมพืชสมุนไพร ที่ให้ประโยชน์ทั้งคุณค่าทางอาหารและการบำบัดรักษา การรับประทานอาหารไทยจึงไม่เพียงแต่จะได้รับรสชาติที่เอร็ดอร่อยเท่านั้น หากแต่จะได้รับประโยชน์ในคุณค่าอาหารและยาบำรุงรักษาสุขภาพให้แข็งแรงพลานามัยสมบูรณ์

8.2 ประเภทอาหาร

อาหารไทยมีหลายชนิด จัดเป็นประเภทได้ดังนี้⁵

8.2.1 อาหารคาว

(1) ประเภทแกงเผ็ด เช่น แกงเขียวหวาน แกงคั่ว แกงป่า ฯลฯ

(2) ประเภทแกงจืด เช่น แกงจืดลูกรอก แกงจืดวุ้นเส้น แกงเลียง ฯลฯ

(3) ประเภทผัดหรือยำ หรือจะใช้ทั้ง 2 อย่างก็ได้ เช่น ผัดผัดต่าง ๆ ผัดเปรี้ยวหวาน ยำถั่วพลู่ ยำทะวาย ฯลฯ

(4) ประเภทเครื่องจิ้ม เช่น น้ำพริกกะปิ-ปลาทูลอน เต้าเจี้ยว-ผักสด-ปลาตุ๋น น้ำพริกมะขาม-ปลาตุ๋น-สาหร่าย ฯลฯ

(5) ประเภทเครื่องเคียง ได้แก่ อาหารเบ็ดเตล็ด เช่น ห่อหมก หมูทอดกระเทียมพริกไทย ปูจ๋า ฯลฯ

อาหารอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งจะจัดเข้าเป็นประเภทที่ 6 สำหรับชุดใหญ่ที่เจ้าภาพต้องการให้มีหรือไม่มีก็ได้คือ

(6) ประเภทของแถม เช่น ปลาเค็มชุบไข่ทอด รับประทานกับแกงเผ็ด หรือเนื้อเค็ม ปลาหมึก ปลาสดทอด รับประทานกับแกงส้ม ฯลฯ นับเป็นการจัดที่ดีมากสำหรับการสรรหาอาหารมารับประทานให้เข้ากัน เพิ่มความเอร็ดอร่อยยิ่งขึ้น

8.2.2 อาหารหวาน

(1) หวานแห้ง เช่น ทองหยอด ฝอยทอง ขนมหม้อแกง กล้วยกวน เม็ดขนุน วุ้นกะทิ ฯลฯ

(2) หวานน้ำ เช่น ชาหริ่ม แดงไทยน้ำกะทิ สาคุเปือก บวดเผือก ลอยแก้ว ลูกตาลเชื่อม ทับทิมกรอบ ฯลฯ

(3) ผลไม้ เช่น กล้วย ส้ม เงาะ ทุเรียน มังคุด ละมุด ลางสาด น้อยหน้า มะละกอ ลำไย ฯลฯ ผลไม้ไทยมีมากมายทุกฤดูกาลนำมาจัดให้หลายรสหลายรูป ต่างสีสัน ดูสวยงามมารับประทาน

8.3 การจัดอาหารและการรับประทาน

การจัดอาหารไทยจะต้องจัดให้มีหลากหลายรูปแบบและรสชาติ ซึ่งเรียกว่า “การจัดสำหรับข้าว” ประกอบด้วยอาหารคาวหวานโดยเฉพาะอาหารคาวสำหรับหนึ่ง ถ้ารับประทานกันในครอบครัวอาจจะจัดอาหารเพียง 2 - 3 ประเภทให้เข้ากันได้ แต่ถ้าจะจัดรับรองแขก หรือทำบุญเลี้ยงพระ จะต้องจัดให้ครบ 5 ประเภท ส่วนอาหารหวานก็เป็นไปตามความเหมาะสม อาจเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งจากหวานแห้งหรือหวานน้ำ ตามด้วยผลไม้

ส่วนการรับประทานอาหารไทย จะต้องรอให้ตั้งสำหรับครบถ้วนเสียก่อนแล้วจึงจะรับประทานพร้อมกับข้าวเป็นหลัก การรับประทานอาหารไทยจะรับประทานอาหารหลายอย่างในขณะเดียวกัน ไม่รับประทานที่ละอย่างเหมือนชาติอื่น ๆ เมื่อเสร็จสิ้นการรับประทานอาหารคาวแล้ว จึงจะตามด้วยอาหารหวาน เป็นอันครบถ้วน

เชิงอรรถ

¹ จุลทัศน์ พยายามนท์. “งานศิลปกรรมประเภทประณีตศิลป์.” คู่มือ
มัดคุเทศก์. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2537. หน้า 125 - 132.

² ไพฑูรย์ พงศะบุตร, และวิลาศวงศ์ พงศะบุตร. คู่มือการอบรมมัดคุเทศก์.
พิมพ์ครั้งที่ 3. ฝ่ายการศึกษาต่อเนื่อง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
หน้า 115 - 117.

³ พูนพิศ อมาตยกุล. “ดนตรีไทย.” มัดคุเทศก์กับการนำเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ 2.
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528. หน้า 106 - 109.

⁴ เรื่องเดียวกัน หน้า 111 - 112 .

⁵ จิราภรณ์ โลหะศิริ “อาหารไทย.” มัดคุเทศก์กับการนำเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ 2.
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528. หน้า 125.